

SOCIALNA MISEL

I. LETNIK

JULIJ-AVGUST 1922

MESEČNIK

za vse panoge so-
cialnega in kultur-
nega življenja.

Urejata

A.GOSAR in F.TERSEGLAV

TISK JUGOSLOVANSKE TISKARNE

Stev.
7-8

„Socialna Misel“ izhaja 15. tega vsakega meseca na najmanj
24 straneh.

Kulturni del urejuje: Franc Terseglav, Ljubljana.
Socialni in ostalo: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Vsebina:

	Stran
Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.: Temeljni socialni problem s frančiškanskega vidika. — Monti bl. Bernardina Feltrskega	201
Fran Erjavec: Vprašanje brezposelnosti v Jugoslaviji	210
Dr. Ernst Karel Winter (Dunaj): Socialne smernice Karla von Vogelsanga	214
Janko Kralj: Vprašanje osemurnega delavnika	217
Prof. I. Dolenc: Krekova pot do demokratičnega in socialnega mišljenja	222
Cosmopolita: Novi liberalizem	226
F. S. (Pariz): Socialni teden (Semaine Sociale) v Strasbourg	228
Mihajlo Firak: Ukrajinski narod u Galiciji pod poljskom okupacijom	230
Pregled: Kam plövemo?	233
Dve važni izjavi Lloyd George-a	234
Gospodarska in politična demokracija	235
Konec delovne skupnosti v Angliji	236
Revije	236
Kulturna vprašanja	238
Socialno vprašanje in gibanje	239
Verstvo	240

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddelek,
Poljanski nasip, Ljubljana.

Stane 25 Din na leto; za Italijo 15 lir; za Ameriko 2 dolarja.

Posamezna številka stane 3 Din.

Našim naročnikom.

V tej številki smo priložili poštno položnice vsem onim cenjenim naročnikom, kateri še niso poravnali naročnine za letošnje leto, in vsem onim, kateri so poravnali naročnino samo deloma.

Ker je nadaljna redna izdaja revije navezana izključno le na naročnino, nujno prosimo, da store vsi zamudniki čimprej svojo dolžnost s tem, da poravnajo naročnino do konca letošnjega leta!

Vse cenjene naročnike pa prosimo, da nam pridobe še novih naročnikov! Na razpolago je še približno 150 izvodov vseh dosedaj izišlih števil.

Upravništvo „Socialne Misli“.

Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.:

Temeljni socialni problem s frančiškanskega vidika. — „Monti“ bl. Bernardina feltrskega.

Razmerje med fizičnim blagostanjem in moralo.

»Fizika in morala sta v medsebojnem bistvenem odnosu,« tako ugotavlja Socialna misel, 110. »Ta odnos se ne da izraziti,« čitamo dalje v onem članku v opombi, »z direktno proporcijo (čim večje materialno blagostanje, tem večja morala), pa tudi ne z obratno (čim manj so zadovoljene fizične potrebe, tem bolj se pospešuje moralno življenje).« Čim bolj sem premišljeval ta velevažni socialni problem, tem bolj sem prihajal do spoznanja, da nam tudi v tem oziru delovanje sv. Frančiška Asiškega nudi najpovoljniji odgovor in njegovo rešitev.

Kako tesen odnos vlada med fizičnim blagostanjem in moralo, vidimo v vsakdanjem življenju. V pojasnilo naj služi nekaj sličic, kakor jih doživljamo, oziroma dan za dnevno beremo v časopisih:

»Detomorilka obsojena. N. N. je skesano priznala svoje dejanje in bila obsojena na dvamesečni zapor.« Tako nekako je bilo čitati v dnevnikih časopisih. »Tu se pa res vse neha,« mi dé v pogovoru neka oseba, »s tako pičlo kaznijo detomorilke naravnost vzgajajo.« Ker se ji je kazen očitno zdela prenizka, sem jo vprašal: »Koliko je pa on dobil?« Odgovora na to nisem dobil, pač pa si ga lahko vsak sam misli. Izmed tisočerih, ki berejo take in podobne novice, si le malo število stavi vprašanje: Ali je tega, samonasebi obsodbe vrednega zločina res popolnoma sama kriva?

Ni li enako ali morda še bolj kriv »on«? Ni li vsaj enako kriva družba, ki je za tisočere, ki so ravno tako ljudje z istimi človeškimi nagnjenji, v današnjih življenskih razmerah skoro onemogočila zakon?

»Zaradi 80 K ubil staro ženo.« Kdo? »Brezposeln delavec, ki ima na vesti že več manjših tatvin, in končno se je polakomnil denarja, ki ga je pričakoval pri potovki, vračajoči se s sejma.« Sleherni, ki bere to poročilo, poln ogorčenosti obsoja ta čin. Toda malokdo pomisli, da je tudi ta nesrečnež član človeške družbe, njegov bližnji in brat. Kaj ga je dovedlo tako daleč? Brezposelnost. A odkod izvira brezposelnost? Vsled nadprodukcije. In ta je možna le vsled prenizko plačanega dela. Te prenizke plače so večkrat povod zločinom...

»Te dni so prišli na sled velikim poneverbam v trgovini z železom. Kradli so kar na debelo, tako da višino škode še ni bilo možno dognati. Glavnega krivca, uslužbenca v trgovini, so že zaprli.« Tako je bilo brati v nekem dnevniku. In če vprašaš, zakaj je kradel? Tedaj je odgovor na to navadno: S plačo nisem izhajal. Draginja je neznosna. Prosil sem povišanja, a nisem ga dobil. Videl pa sem, ker sem bil že dolgo v tej trgovini, kako silne dobičke dela trgovec. To me je zmešalo in padel sem v nesrečo. Kdo je kriv te tatvine? Ali samo tat? Res bi bil morda s svojo plačo za silo skromno izhajal, toda bil je človek kakor drugi. Zahotelo se mu je vsaj malo razvedrila, zlasti ko je videl vsepovsod, kako se vesele in zabavajo tisti, ki jim je s prepocenim delom pomagal do bogastva. In...

»Ljubljana je sicer majhno mesto, toda v eni stvari je slično velemestom. Najmanj petnajst trgovin je, ki se pečajo med drugim tudi s prodajo aparatov proti spočetju.« Razlagljivo je spričo tega dejstvo, da je toliko družin le z dvema, z enim ali sploh brez otrok. Greh je to in škoda za ves rod. In če vprašaš očeta, zakaj dela tako, tedaj ti odgovori: »Draginja je taka, da mi je nemogoče prehraniti ženo in otroke.« Res je, da se mnogi starši vsled komodnosti branijo otrok, česar, kar se njih tiče, ni kriv kapitalistični družabni red, ampak materialistično svetovno nazoranje. Res je pa tudi, da v enako številnih, če ne še v številnejših slučajih, zlasti kjer pridejo v poštev reveži, tega zločina proti naravi ni kriva komodnost, ampak socialne razmere in tisti, ki so jih zakrivil, kajti te razmere vzdrževanje družine fizično naravnost onemogočujejo.

»Glejte,« mi pravi jetniški paznik, kažoč mi nekega kaznjenca, »ta-le bi lahko udobno živel v prostosti, bogatih staršev sin je. Družba ga je zapeljala in sedaj bo sedel nekaj let. Iz maščevalnosti je v pijanosti ubil tovariša iz mladih let. Po naključju naletim na mater, ki mi toži: Vojska ga je izpridila. Prej je bil priden delaven fant. Pri vojakih se je odvadil dela, pa navadil na brezdelje in pijačo. Jaz sem pristavil v mislih: navadil se je v vojski tudi krvi, ker bi bilo drugače neumljivo, kako je mogel tako hladnokrvno prelit človeško kri. Obsodbe vreden je sicer umor, toda v veliki meri je pogube tega mladeniča kriva vojska, ki je ni kriv posameznik, kakor je posameznik ne more odpraviti, ampak družba,

predvsem tisti, ki družbo vlada in zato nosi zanjo največjo нравstveno odgovornost.

Iz teh sličic, katere bi lahko pomnožil za stotine, se vidi, da je v resnici tesen stik med materialnim blagostanjem in moralo človeka. Pač vsakdo, kateremu še ni zamrlo srce za svojega bližnjega, se vprašuje: Kako bi se dalo temu odpomoči? In zgodovina socialnega razvoja v človeštvu nam kaže, da so se našli v vseh časih ljudje, ki so res tudi hoteli svojemu bližnjemu v tem oziru dejansko pomagati. Ker pa je samo volja pomagati še zelo nedoločna stvar, zato je nujno treba postaviti drugo vprašanje: Kako pomagati?, in pa: Kakšen cilj moramo imeti pred očmi, da to zlo v človeški družbi kolikortoliko omejimo, ča ga že popolnoma pač ni mogoče odpraviti?

Razni človekoljubni sistemi so skušali vsak po svoje ta cilj doseči. Nam dobro znani socializem skuša to doseči z materialnimi dobrinami, katere bi rad pridobil vsakemu udu človeške družbe. Ne rečem, da to ni potrebno, toda enostransko je. On pozablja, da človek nima samo telesa, ampak tudi dušo, da ga tudi največje materialne dobrine ne store še srečnega, temveč mu kvečjemu povečajo tek. Vsakdanja skušnja namreč uči, da je napačno načelo: »Čim večje materialno blagostanje, tem višja morala,« kakor je napačno materialistično svetovno naziranje, na katerem ta misel sloni.

Ravno tako ne moremo priznati rešitve s takozvano socialno revolucijo, ki jo propagira komunistem. Lep cilj ima sicer pred očmi, toda on pozablja, da ima v rokah človeka z vsemi njegovimi slabostmi, ne pa, kakor so bili prvi kristjani, svetnika. Ne samo, da pri revoluciji trpe tudi nedolžni, ona sicer začasno res spremeni lastnike oblasti in denarja, toda trajne rešitve ona ne more prinesti, dokler ne zna trajno spreminjati ljudi in voditi njihovo vzgojo. Tako pa se sadovi revolucije najmanj tekom ene generacije izmaličijo, kajti oblast in denar imata tolik vpliv na človeško srce, da prejšnjega zatiranca spremenita v novega samodržca, ki nujno povzroči novi upor. In tako bi se zopet ponavljala stara zgodba...

Ravnotako moramo reči, da je enostransko tudi golo podarjanje plačila v nebesih in velikega zasluženja, ki si ga človek pridobi s trpljenjem, kajti četudi je resnično, vendar pozablja na to, da ima človek poleg neumrjoče duše tudi telo, ki s samim upanjem na bodočnost še ni zadovoljeno. Vsakdanja skušnja namreč uči, da je istotako napačno načelo: »Čim manj so zadovoljene fizične potrebe, tem bolj se pospešuje moralno življenje.«

Na kakšen način naj torej skušamo olajšati zlo v človeški družbi in kakšen cilj imajo pred očmi katoličani? Kratko, četudi nepopolno je to izraženo v besedah knjige Pregovorov: »Ne dajaj mi ne ubošva ne bogastva; podeli mi le, kolikor mi je za živež treba, da presit ne bom napeljevan te tajiti in ne rečem: Kdo je Gospod? ali da po revščini prisiljen ne kradem in krivo ne prisegam pri imenu svojega Boga.« (Preg. 30,

8. 9.) Popolni naš cilj pa je izražen v evangeliju, kjer beremo: »In jih je sprejel (namreč množice) in jim od božjega kraljestva govoril. Dan pa se je začel nagibati. In dvanajsteri so pristopili in mu rekli: Spusti množice, da gredo na vasi in na trge, kateri so okoli, in prenoče in jedi dobe; zakaj tukaj smo na samotnem kraju. Rekel jim je pa: Dajte jim vi jesti... Bilo jih je pa okoli pettisoč mož... In vsi so jedli in se nasitili.« (Luk. 9, 11—17). Kljub temu, da jim je bil ravnokar priporočal krotkost in zatajevanje, rekoč: »Učite se od mene, kajti jaz sem krotak in iz srca ponižen« (Mat. 11, 29), je vendar dobro vedel, da to ni zadosti, da jih utrdi v krotosti ter jim je dal tudi jesti.

Upravičeno bi lahko eden ali drugi ugovarjal: Kaj nam to pomaga, saj nihče izmed nas ne zna delati čudežev. Res je, pa to tudi ni bil namen Kristusov. Dati nam je hotel nauk, da ni zadosti, da samo oznanjujemo potrpljenje, pri tem pa križem rok čakamo, kdaj bo kdo nas in druge nasitil, ampak naša dolžnost je, da delamo na to, da bodo tudi telesne potrebe človeka zadovoljene. Tako so umevali Jezusov nauk sv. Frančišek Asiški in nešteti drugi svetniki in tako ga moramo umevati tudi mi. Z besedo in z zgledom je sv. Frančišek kazal ljudem, da bogastvo ne stori človeka srečnega, ampak le skromnost in zadovoljnost z malim, kar velja vsem brez izjeme. Odsev njegove sreče nam kaže znana solčna pesem. Toda s tem ni bil zadovoljen. Delati je začel nato, da s pomočjo socialne zakonodaje (Prim. ustava mesta Asisi!) in organizacije (III. red) to malo, s čimer naj bi človek bil zadovoljen, tudi v resnici vsem brez izjeme pridobi.

Nikdar ne smemo pozabiti, da človek nima samo duše, pa tudi ne, da nima samo telesa. Zastonj je vsako prizadevanje, ki pozablja na eden ali drugi bistveni del človeka. Ljubezen do bližnjega se ne sme raztezati samo na njegovo telo, pa tudi ne samo na dušo, kajti človek obstoji iz obojega. Tesni stik med materialnim blagostanjem in moralnim življenjem človeka ima ravno v tesni zvezi telesa z dušo v človeku svojo podlago. Dokler bo človek pozabljal, da je vsakemu človeku poleg materialnega blagostanja — po katerem človek kot čutno bitje naravno hrepeni —, potrebno tudi krotenje poželjivosti in samopremažovanje — s čimer človek ravno pokaže, da ima tudi dušo —, tako dolgo je vsako upanje na zmanjšanje zla v človeški družbi jalovo. Dvoje je namreč potrebno: Potrebna je skromnost in zadovoljnost z malim, potrebno pa tudi to malo, s čimer naj je človek zadovoljen. Prvo treba vsaditi v srca ljudi potom pouka, drugo treba priboriti potom organizacije, katera edino more udejestviti socialno zakonodajo. Toda te ljudstvo ne bo imelo, dokler je ne zahteva. A te ne bo zahtevalo, dokler ne bo imelo v srcu n r a v s t v e n o utemeljenega socialnega čuta, ki je istoveten s krščansko ljubeznijo in s pravim Kristusovim duhom.

Dobro sicer vem, da bodo tu prišli socialisti in ugovarjali rekoč: »Zakaj pa ni ustvaril Bog človeka s puščavniškimi nažoni? Zakaj mu ni

vsadil skromnosti v srce? Zakaj mu je dal sposobnosti, da neprenehoma preustvarja njegovo zemljo in izsleduje od dne do dne nova bogastva in odkriva vsak čas nove sile?» (Naprej, l. VI, št. 44.) Takega bi si samo dovolil vprašati: Kje je vaša doslednost? Kristus naglašate za socialista, ali morda takrat neha biti socialist, ko pravi: »Kdor hoče za menoj priti, naj zataji samega sebe?» (Mat. 16, 24.) O njem pravite, da je moder, ali morda to preneha biti, ko pravi: »Iščite tedaj najprej božjega kraljestva in njegove pravice in vse drugo vam bo privrženo«? (Mat. 6, 33.) Kristus je sicer rekel: »Gorje vam bogatim, zakaj svoje oveseljenje že imate.« (Luk. 6, 24.) Ali isti Kristus je tudi rekel: »Blagor ubogim v duhu, ker njih je nebeško kraljestvo.« (Mat. 5, 3.) Kdo se torej moti, ali Kristus ali socializem?

Mi smo trdno uverjeni, da socializem. On namreč pozablja, da je človeštvu naravni nagon neprestanege preustvarjanja zemlje in neprenehajočega odkrivanja tvarnih dobrin dan v svrhu doseženja velikih in visokih n r a v s t v e n i h s m o t r o v, ne pa zato, da postanemo še večji sužnji materije. Kako to doseči, to je najvišji in najtežji problem socialne morale. Ključ, da rešimo to nalogo, niso — naj reče kdo, kar hoče — socialni ekonomiki, ampak svetniki.

Ljudske posojilnice bl. Bernardina Feltrskega.

Kako so le-ti skušali reševati pereča praktična socialna vprašanja na podlagi pravilno pojmovanega odnosa med fiziko in moralo, se zlasti lepo vidi na zgledu delovanja bl. Bernardina Feltrskega, ustanovnika prvih na široki podlagi organizovanih denarnih zavodov v Italiji.

Franciškan in denarni zavodi! Kaj naj ima redovnik, ki po svojem poklicu prezira kapital, opraviti z denarnimi zavodi? In vendar imamo ravno pri tem franciškanu prekrasen zgled dejanske ljubezni do bližnjega, katere apostol je bil sv. Francišek, ljubezni, ki se ni raztezala samo na duševni blagor, ampak tudi na materialno blagostanje ljudskih množic.

Ako delimo ljudi po premoženju, jih moramo razločevati troje vrste: eni imajo vsega v izobilju, drugi nimajo nič in se prežive le s pridnim delom, in tretji, ki tvorijo nekak srednji stan, so taki, ki niso ne bogati ne ubogi. To velja seveda le v splošnem; dandanes bi takozvani srednji stan v večini evropskih držav lahko izpustil. Po krščanskih načelih je bogatin dolžan v sili dajati ubogim miloščino. Toda večkrat so v sili ne samo ubogi, ampak tudi drugi, ki niso ravno ubogi, pa vendar trenutno zaidejo v silo in potrebujejo pomoči. Težko je miloščino dajati na pravi način, še težje pa jo je večkrat prejemati. To velja ne le za tistega, ki se živi s svojim delom, ampak še bolj za takozvani srednji stan, vsaj je znano, da je ravno v tem stanu največ takoimenovanih skritih ubožcev. Takim miloščino ni le težko prejemati, ampak je mnogokrat niti potrebujejo ne. Potrebno jim je le p o s o j i l o. Posoja pa nihče ne prav rad. Zastavo jemati se zdi marsikom grdo in trdo, denarja v nevarnost izgube postavljati, pa tudi ne mara.

Jasno razvidna je iz teh dejstev potreba posojila. Dandanes to nikomur ne dela posebnih preglavic. Saj imamo bank in posojilnic na ducate. Nekaj drugega je bilo to v srednjem veku. Ne samo, da je bil takrat denar v vseh od morja oddaljenih pokrajinah redek, tlačilo je evropske narode tudi oderuštvo, ki se nam dandanes zdi skoro neumljivo. Nепrestane vojne, koncentracija premičnega in nepremičnega bogastva v rokah nekaternikov, prometne težave, redkost kapitala, slabost državnih oblasti: to so bili vzroki, ki so onemogočali skoro vsako garancijo in s tem seve silno otežkočale posojila (Blaire: *Monts de piété*, t. I. p. 3 nsl. Paris 1856). Posledica tega je bila, da so sposojevalci denarja, ki so bili navadno judje, lahko zahtevali visoka poroštva in še višje obresti. Dejstva, da so se navadno judje s tem pečali, ne smemo razlagati predvsem z njihovo mrznjo do dela, ker so bili po naravi delovno ljudstvo, temveč deloma s tem, ker jim je bila zaprta pot do drugih poklicev in pa ker je bilo kristjanom prepovedano jemati obresti. Naravno je, da so se vsled tega denarne kupčije osredotočile v judovskih rokah. Neredko so jih kristjani sami vabili v deželo ter jim dovoljevali najrazličnejše privilegije. Tako je n. pr. občina Todi 4. novembra 1420 sklenila z nekaj judi pogodbo, po kateri bi naj ondi ustanovili menjalnico in zastavljalnico. Ob tej priliki jim je bila dovoljena popolna verska svoboda, ob sobotah niso bili dolžni nobene zastave vračati, smeli so zahtevati 48—50% in po preteku enega leta svobodno razpolagati z vsemi zastavljenimi predmeti. Lastnik je mogel le-te sicer dobiti nazaj, toda le s 33% obresti poleg vrnjene vsote. Vrhu tega so bili za 15 let osvobojeni vsakega davka ter so smeli svobodno po štirimesečni odpovedi zapustiti mesto (Holzapfel, *Die Anfänge der Montes Pietatis*, p. 21 nsl., München 1903). Iz teh in sličnih privilegijev, ki so jih judom dovoljevala različna mesta, lahko sklepamo, da so bili judje kljub vsem za naše pojme oderuškim obrestim v resnici potrebni, in če bi se držali pravih mej, bi si skoro ne mogli razlagati vsestranskega sovraštva, ki so ga vsepovsod uživali. Pohlep po denarju jih je zavedel, da so n. pr. v Noliju zahtevali mesečne obresti, ki so jih prišteli h glavnici, tako da je v najkrajšem času zastavljeni predmet zapadel. V kratkem času so si na tak način znali judje pridobiti ogromno premoženje in so se s tem seve tudi obsovražili pri ljudstvu, kateremu je potem večkrat zadostovalo najmanjše netivo, da si je dalo duška v pogostih pogromih. Slične pijavke, le z razločkom, da so bile krščene, so bili takozvani lombardi, ponajveč rodом iz severne Italije. Doma so bili to ugledni finančniki, v tujini, kamor so jih večkrat klicali ali so vsled negotovih razmer morali bežati, so bili pa kmalu tako zasovraženi kakor judje. Saj so n. pr. v Nemčiji, Franciji in Angliji redno zahtevali 43 $\frac{1}{3}$ %, pogosto pa tudi 60—80% (prim. Blaire, l. c. p. 37).

Največ je pri tem seve trpelo ubogo ljudstvo, ki si je od časa do časa dajalo duška v izgredih zoper jude in lombarde. Vsakega, ki je poznal to bedno stanje zlasti nižjih slojev, je moralo to v srce zažebet. Bolelo je to predvsem sinove sv. Frančiška, ki so sami izhajali iz ljudstva

in bili največ v stiku s preprostim ljudstvom, kateri so ravno zato njegovo bedno stanje pač najbolj poznali. Nič čudnega torej ni, da ravno v njihovih vrstah najdemo ustanovitelje in najbolj goreče pospeševalce dobrodelnih ustanov »*montes pietatis*«, ki so imeli nalogo rešiti bedno ljudstvo iz rok oderuhov.

Prvi tak »*monte*« je bil ustanovljen v Perugiji l. 1462. po frančiškanih *Barnabi* iz Termija in *Fortunatu Coppoli*. Ta ustanova se je hitro širila po vseh bližnjih mestih Italije. Največ zaslug za njeno razširjevanje pa si je pridobil bl. *Bernardin Feltrski* († 1494), ki je sam bodisi ustanovil bodisi preustrojil tekom svojega pridigarškega delovanja 27 takih montov ter zato po pravici zasluži ime predhodnik *Schulzeja*, *Delitzscha* in *Raiffeisena* (*Luigi Luzzatti*, *Credito e Cooperazione* a. XIV., n. 11., p. 117). Zamišljeni so bili ti monti, katerim bi dandanes rekli posojilnice ali banke, kot dobrodelni zavodi, ki naj bi predvsem srednjemu stanu pomagali do rešitve iz rok brezsrčnih oderuhov, potem pa pomagali vsem pomoči potrebnim siromakom. V ta namen je *Bernardin* pred ustanovitvijo zbral skupaj precejšno glavnico, ki bi rastla od dne do dne na razne načine: z darili, miloščino, zapuščinami itd. Ustanovil je posebno bratovščino, katere udje naj bi dajali določeno vsoto na mesec v ta namen. Mala posojila so bila brezobrestna, pri višjih se je navadno zahtevalo 4—12%. Obresti pri montih so imele edini namen pokriti stroške, ki so bili nujno zvezani z vzdrževanjem te ustanove. Da so bile te ustanove v resnici dobrodelne, je jasno na prvi pogled, če primerjamo le njihove obresti s tistimi, ki so jih tedaj običajno zahtevali. Pa ne samo to. Bilo je kakor dandanes med ljudstvom tudi mnogo takih, ki jim je bilo nemogoče dobiti posojilo, ker se je dajalo le na zastavo. Takim bi mogla pomagati edino le miloščina. Te pa monti od začetka nedvomno niso mogli dajati, ker sami niso bili bogati. Toda polagoma se je to razmerje temeljito spremenilo. Tako vidimo, da so imeli bogati monti pozneje vse polno dobrodelnih predpisov. Določeno je bilo n. pr., da se mora ves prebitek prodanih zastav, katerih lastniki se niso oglasili, dati siromakom. V isti namen se je porabil prebitek dohodkov, potem ko so se stroški pokrili, le malo izposojevavcev je namreč svoj del obrestnega prebitka zahtevalo nazaj. Nekaj posebnega je to, da so monti dajali ubožnim dekletom dote ter jim s tem omogočili vstop v zakon. Tako n. pr. je l. 1592. po beneškem dožu bilo določeno, da sme padovanski mont letno dati eni meščanski in dvema rokodelčevskima hčerkama potrebno doto, da se primerno omožijo.

Vkljub temu pa, da je ta ustanova bila prava dobrota za bedno ljudstvo, je tudi ona morala prestati nebroj napadov in premagati dokaj predsodkov. V prvi vrsti so ji nasprotovali seve judje, ki so kmalu uvideli, kako jim izpod prstov uhaja mastni dobiček. Nasprotovali so montom tudi oni »kristjani«, katerim iz raznih vzrokov ni bila ljuba poizvedba o uporabi posojila za slabo ali nepotrebno reč. V takem slučaju je namreč mont posojilo enostavno odklonil. Največje in najhujše nasprotstvo so

pa morali prestatí monti s strani konservativnih krogov, ki so viseli na stari formuli, da so vsake obresti oderuštvo. Splošno udomačena je bila namreč tedaj teorija, da je denar sam na sebi nerodoviten in ravno zato je bilo celo cerkveno zabranjeno jemati obresti. Pri mnogih dobromislečih je ravno zloraba nekaterih — ki so na račun golih obresti brezdelno ter razkošno živeli — zbudila strah, da bi se z jemanjem obresti tudi pri montih kaj takega ne udomačilo.

Trdno držeč se načela: Kdor ne dela, naj tudi ne je, so pozabili na dejanski tek življenja in na to, da je ravno prepoved jemanja obresti tirala na tisoče nesrečnikov v roke brezsrčnih oderuhov in s tem v prepad.

Bernardin in njegovi tovariši se tudi teh ugovorov niso ustrašili. Nasproti načelu: Kdor ne dela, naj tudi ne je, so postavili načelo: Med dvema zli je bolje izbrati manjše zlo. Denar je res sam na sebi nerodoviten, toda jemanje obresti postane oderuštvo šele tedaj, če ima človek namen sam sebe obogatiti. Vsega tega pri montih ni. Jemljejo se obresti le za pokritje stroškov in vsak prebitek se razdeli ubogim. Idealnejše bi sicer bilo, če bi ne bilo treba jemati nobenih obresti, toda računati treba z ljudmi, kakršni dejansko so. Uradniki bi se kmalu naveličali delati za stonj, akoravno je to častna služba in delo ni ravno naporno. Treba tudi plačevati najemščino za prostore itd. Od glavnice same se to ne more jemati, ker bi se le-ta tako stalno krčila, ostane torej edina pot obresti. Ustanovljeni »montes gratuiti« (ki so brezobrestno posojali) se niso obnesli, ker ne računajo s človeškimi slabostmi. Sicer pa tudi tisti, ki denar rabijo, radi plačajo obresti, ki so pet- do desetkrat manjše kakor drugod; saj se tudi oni zavedajo, da so pač obresti potrebno zlo, brez katerega bi z ozirom na obstoječe gospodarske zakone bilo nemogoče izhajati. Tisti, ki denar imajo, enostavno nočejo posojati kar na slepo srečo.

Spričo teh dokazov je zmagalo Bernardinovo stališče na generalnem kapitlu frančiškanskega reda iz l. 1493. kljub temu, da so posamezni njegovi sobratje, preplašeni vsled vednih napadov, zagovarjali brezobrestno posojilo. Par let pozneje na generalnem kapitlu v Milanu l. 1498. je stvar dozorela že tako daleč, da je bilo naročeno pridigarjem, naj v vse brezobrestne monte, v kolikor še niso zginili, vpeljejo obrestno posojilo. Temu preokretu se ne moremo čuditi, saj so imeli na svoji strani tudi papeže, ki so, kolikor dosedaj znano, izdali vsaj 16 naredb v prilog montov (prim. Holzapfel, Montes Pietatis, p. 10 nsl. in p. 113 nsl.). Tudi najhujši nasprotniki so končno morali utihniti. Kljub vsemu nasprotstvu, ki je polagoma ponehalo, je bil končno vendar cel svet vesel, da so monti eksistirali in se v kratkem času neverjetno razširili. Ravno vplivu montov je pripisovati znižanje obrestnih mer od 40—60% na 4—10%. S tem je bilo omogočeno posojilo pod ugodnimi pogoji in neizrekljivo bede polajšane. Zmagala je tako zopet enkrat resničnost dejanskega življenja nad suho teorijo.

Velika hiba naših posojilnic po vojni.

Nehote pride pri tem človeku na misel: Tudi dandanes bi potrebovali kakega Bernardina Feltrskega! Čemu? se morda kdo vpraša. Kaj nimamo še dovolj denarnih zavodov? Dovolj, toda ne takih, kakršnih bi potrebovalo bedno ljudstvo. Isto zlo tlači ljudstvo dandanes po evropskih državah, kakor v srednjem veku. Kakor se je tedaj potom oduševskih obresti ves denar stekal v roke nekaterikov, tako se vrši dandanes potom devalvacije denarja. Vzemimo za zgled revno služkinjo. Vsled beračenja je zaprta. Vprašana, kako je prišla do tega, zakaj si ni ničesar prihranila v mladih letih za dni starosti in bolezni, bo odgovorila: »Saj sem varčevala, gospod, prihranila sem pred vojsko kakih tritisoč kron. Med vojsko sicer nisem mogla dati ničesar na stran, toda brez skrbi bi lahko s prihrankom in s to malenkostjo, ki jo še zaslužim, živela kakih osem do deset let. Tako pa je denar izgubil vso veljavo. Kljub svojemu nadvse skromnemu življenju je bilo tekom enega leta konec mojih prihrankov in sedaj mi ne preostaja drugega, kakor da beračim ali kradem, kajti živa vendarle ne morem pod zemljo.« Ali more po tem resničnem dejstvu še kdo trditi, da nam sedanji denarni zavodi zadostujejo? Vsakemu, ki to vidi, bo prišlo, kakor je prišlo meni na misel vprašanje: Kdo je tega kriv? Bogataši so znali pravočasno naložiti svoj denar v nepremičninah ozir. tujih valutah, zakaj tega niso storile tudi hranilnice, ki bi bile edino na tak način vršile svojo socialno nalogo? Kriva je temu družba, ki jih zdaj zapira za napake, ki jih je sama naredila!

Pa vzemimo drug slučaj!

Pred par tedni je bilo brati v vseh časopisih tožbo »Svete vojske«, koliko da slovenski narod zapije eno samo leto. Prvo, kar pride pri tem na misel, je vprašanje: Zakaj raje ne varčuje? Zakaj? Odgovor sem slišal od nekega krojaškega pomočnika, ki je redno vsak teden zapil vse, kar mu je preostalo od tedenskega zaslužka. Začnem ga nagovarjati, naj vendar tudi on začne varčevati, saj pravi stari pregovor: Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača. »Da, gospod,« mi odgovori, »toda ta pregovor dandanes ne drži več. Varčeval sem. Res ni bilo dosti, pa vendar nekaj je bilo. Hotel sem si kupiti obleko in sem res spravil prvi mesec skupaj za ene hlače. Hranim drugi mesec, da bi si kupil istovrstnega blaga za telovnik in suknjič. Toda med tem so cene tako poskočile, da mi je zopet ostalo samo za ene hlače. In polagoma se je vrednost vsote v primeri z vedno rastočo draginjo tako zmanjšala, da bi ista vsota, ki bi mi od začetka zadostovala za ene hlače, ne zadostovala več niti za polovico. Tedaj sem nehal varčevati, Čemu neki? Tako se imam vsaj en dan dobro, drugače pa nimam ne tu ne tam nič.« Skušal sem ga pogovoriti, da bo denar zopet zrasel na vrednosti. »Toda kdaj? Ko me zdavnej nikjer več ne bo. Že štiri leta nas varajo časopisi s to nado, tako da tudi tega več ne verjamem.« Na tihem sem mu moral dati prav, kajti tudi sam ne verujem dosti, da bi se to v doglednem času spremenilo. Ne-

popisno dobroto bi storil bednemu ljudstvu mož, ki bi ustanovil tak denarni zavod, ki bi odpomogel temu zlu. Saj nihče ne zahteva obresti, tega smo se že odvadili. Rešeno bi bilo vprašanje, če bi tak denarni zavod proti odškodnini preskrbel tudi revnim slojem možnost, da bi mogli naložiti plodonosno svoje prihranke, da bi to, kar tekom enega meseca prihranijo, imelo isto kupno moč tudi čez dva ali tri mesece in se ne bi kar avtomatično razblinilo v nič.

Veliko se toži dandanes nad posurovelostjo ljudi. Ona ima povečini svoj izvor v neizmerno zaužiti pijači. In neizmerno uživanje ter splošna zapravljivost ima svoj izvor v vedno manjši vrednosti denarja. Tukaj je kal velike večine zla. Dokler se ne bo zatrl kal, je li možno upanje na ozdravljenje? Po moji sodbi — ne!

Fran Erjavec:

Vprašanje brezposelnosti v Jugoslaviji.

Brezposelnost je danes mednarodni, svetovni pojav in posledica razrvanega gospodarstva, ki ga je zapustila svetovna vojna še za dolgo, dolgo dobo vsemu svetu. Bila je po nekaterih državah že pred vojno prav aktualen socialni problem, a po vojni se je v večji ali manjši meri pojavila prav povsod, zlasti pa v državah s takozvano »dobro valuto«, ker te vsled vsesplošnega obubožanja širokih ljudskih plasti svojih produktov ne morejo več izvažati na svoja nekdanja tržišča, ki trpe po večini zopet na »slabi valuti«. Najlepši primer tega pojava nam nudita Amerika in Anglija, katerima preti vkljub ogromnemu nacionalnemu imetju in več kot »dobri valuti« pravcata gospodarska katastrofa, kajti vsa njihova skladišča so tako prenapolnjena z blagom, da morajo vedno bolj omejevati nadaljno produkcijo. Posledica te gospodarske krize so milijoni brezposelnih, ki jih izkazujejo te države.

Slični je pojav v državah s »slabo valuto«, le da tu za enkrat še ne zavzema tako kritičnih oblik; vendar pa občutijo tudi te zelo močno, da so se jim več ali manj zaprla prostrana vzhodna tržišča, kakor Rusija, Turčija itd. in da se je zelo zmanjšala kupna sila domačega prebivalstva.

Najzagonetnejši pa je pojav brezposelnosti v pretežno agrarnih državah, kakor n. pr. v Jugoslaviji, na Poljskem itd. Tu nam je iskati vzrokov tega pojava deloma v splošni svetovni gospodarski krizi, deloma pa tudi v nekonsolidiranih notranjih prilikah in slabi gospodarski politiki.

Brezposelnost v Jugoslaviji je neprimerno večja, kot se običajno misli, le žal, da tudi o tem ne vodimo pri nas še vedno nobenega pregleda, kakor menda z malimi izjemami sploh o nobenem važnem socialnopolitičnem vprašanju. Makedonci in Črnogorci hodijo danes v celih trumah med takozvane »odmetnike« in hajduke največ zato, ker ne najdejo doma eksistenčnih pogojev. Dalmacija trpi danes od glada, ker ne najde tam okroglo 20.000 mornarjev in sem spadajočih delavcev ne kruha ne za-

služka. V Vojvodini, Medjimurju in našem Prekmurju je brez posla najmanj 40.000 poljskih delavcev; v Sloveniji pa vlada občutna brezposelnost med celimi panogami industrijskih delavcev (n. pr. kovinarji, rudarji itd.). Podobnih pojavov brezposelnosti v Jugoslaviji bi lahko našli še celo vrsto, a nobenega ni, ki bi se za to vprašanje podrobneje zanimal in ga skušal rešiti, kar bi pri nas nikakor ne bilo pretežko.

Jasno je, da ni brezposelnost le najtežji udarec za prizadetega, ampak tudi nadvse važna zadeva splošnega gospodarskega in socialnega značaja, zlasti če se pojavi v večji meri in za daljšo dobo. Brezposelnost ubija narod moralno, fizično, gospodarsko in kulturno, zato bi morala biti ena najglavnejših nalog smotrene socialne politike ravno reševanje tega aktualnega vsenarodnega problema. Kajti če se reši kolikor toliko zadovoljivo vsaj ta problem, ki vpliva v največji meri tudi na vsa ostala socialno-politična vprašanja, je rešen s tem že lep in velik kos socialnega vprašanja vobče.

Pri reševanju tega vprašanja mora socialna politika paziti na dve stvari:

1. kako vobče preprečiti vsak večji pojav brezposelnosti? Ker pa to ni vedno mogoče,

2. kako pomagati brezposelnim?

Odgovor na prvo vprašanje bi morala podati posebna razprava, kajti problem nikakor ni enostaven, ker se ne dotika samo socialne politike, temveč prav toliko tudi vse notranje, zunanje in gospodarske politike v državi. Na tem mestu naj skušam odgovoriti v par potezah le na drugo vprašanje: kako pomagati brezposelnim?

Na to vprašanje dobimo že pri prvem pogledu na predmet samo dva odgovora, namreč:

1. da jim preskrbimo čimprej zopet delo, če pa to ni mogoče, da

2. jim dajemo za dobo brezposelnosti primerno podporo, ki naj jim omogoča pošteno preživljanje.

Najglavnejše je vsekakor prvo, kajti jasno je, da je edina normalna oblika preživljanja lastno delo in da vpliva podpora vedno nemoralno, posebno pa tedaj, če ima obliko miloščine, zlasti pri zdravem delazmožnem človeku. Naloga in dolžnost najprimitivnejše socialne politike je tedaj, da skuša, oziroma pomaga preskrbeti brezposelnim čimprej zopet primerno delo. Kako naj se to izvede, o tem so si bili najbistrejši socialni politiki dolgo na nejasnem. Še v drugi polovici preteklega stoletja se je najbolj zagovarjal sistem zasilnih javnih del, ki se pa po mnogih poskusih zlasti na Francoskem ni obnesel prav nikjer, ker je navadno tehnično neizvedljiv, neprimerno drag, in vsaj deloma uspešen samo za nekatere panoge delavcev, n. pr. za stavbne stroke.

Še največ uspehov je pokazala v tem pogledu doslej povsod sistematična in stalna regulacija delavnega trga. V to svrho so vse moderne države že davno organizirale takozvane Borze dela, Posredovalnice za delo, Izkazovalnice dela in kakor se že v posameznih deželah te insti-

tucije nazivljajo. Najvišje so razvili doslej te naprave Nemci in Angleži, kjer predstavljajo danes ogromne državne organizacije, ki vodijo velik del socialne politike sploh in imajo nedogleden vpliv na ves socialen položaj naroda.

Podobna institucija je bila osnovana pod imenom »Državna posredovalnica za delo« takoj po prevratu tudi v Sloveniji, kjer je razvila v najkrajšem času zelo živahno in uspešno poslovanje. Glede na uspehe teh uradov v Sloveniji so se snovali polagoma podobni tudi po drugih pokrajinah naše države, ki pa predvsem vsled slabše kvalitete tamošnjega uradništva in diletantske organizacije niso dosegli domalega nobenih uspehov, kar dokazuje najlepše naslednja statistika:

Tekoča števil.	Posredovalnica (Borza dela) v	Osnovana leta	je imela prometa in uspehov											
			1. 1919			1. 1920			1. 1921			Skupno		
			Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani
1.	Ljubljani	1919	9542	12148	4515	6389	7712	4460	6688	5841	4254	22919	25701	13229
2.	Mariboru	1919	4623	5815	1538	5046	6729	2557	5466	6624	2477	15135	19168	6872
3.	Ptaju	1919	1033	1512	575	882	1430	429	325	412	85	2240	3354	1089
4.	Celju	1919	827	1088	234	29	55	4	ni bilo uradnika			856	1143	238
5.	Murški Soboti	1920	—	—	—	225	289	69	3627	3764	3270	3852	4053	3339
6.	Zagrebu	1920	—	—	—	467	2493	937	865	3684	700	1332	6177	1637
7.	Sarajevu	1919	383	680	301	380	950	458	1077	1678	475	1840	2708	1234
8.	Banja Laki	1921	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	6	—
9.	Tuzli	1920	—	—	—	—	9	—	—	100	—	—	109	—
10.	Beogradu	1919	1514	3258	614	1144	4276	835	1498	6394	1091	4156	13928	2540
11.	Nišu	1921	—	—	—	—	—	—	242	806	12	242	806	182
	Skupaj		17922	24501	7777	14862	23943	10049	19788	28709	12534	52572	77153	30360

Če pregledamo uspehe in promet vseh štirih slovenskih posredovalnic (celjska je bila že zaprta, ko se je prekmurska otvorila) in jih primerjamo z ostalimi šestimi v državi, se nam pokaže naslednja slika:

Posredovalnica (Borza dela)	je imela prometa in uspehov											
	1. 1919			1. 1920			1. 1921			Skupno		
	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani	Delo-dajalcev	Delav-cev	Posre-dovani
Slovenija	16025	20563	6862	12871	16215	7819	16106	16641	10086	45002	53419	24767
Vse ostale skupno	1897	3938	915	1991	7728	2230	3682	12068	2448	7570	2734	5593
Skupaj	17922	24501	7777	14862	23943	10049	19788	28709	12534	52572	77153	30360

Ako poudarimo, da so dosegle slovenske posredovalnice te neprimerno večje uspehe z mnogo manjšimi stroški in manjšim upravnim aparatom, je popolnoma jasno, da bi se morale tudi ostale preurediti po vzorcu

slovenskih, ker le v tem slučaju bi mogla vršiti vsa institucija one socialno-politične naloge, ki ji pripadajo. Pred kratkim objavljeni zakon o zaščiti delavcev sicer predvideva med drugim enotno organizacijo teh institucij, a baš ta zakon je pa tudi najzgovornejši dokaz neverjetne površnosti vse naše zakonodaje, kajti ni se oziral popolnoma nič na bogate skušnje najboljše poslujočih, to je slovenskih, temveč ex cathedra diktiral pravcate nesmiselnosti. Nujna posledica tega seveda bo, da bo ta važna socialno-politična institucija, ki je bila pri nas na najlepšem potu razvoja, obsojena na brezpomembno in drago životarjenje.

Jasno pa je seveda, da ne more še tako vzorno in sistematično organizirana regulacija delavnega trga niti v normalnih časih popolnoma preprečiti vsakih pojavov brezposelnosti. Zato mora biti problem podpiranja brezposelnih stalno predmet vsake socialne politike in nikakor ni aktualen samo v dobi večjih gospodarskih kriz, kakor n. pr. sedaj po svetovni vojni. Kajti brezposelni ni svoje nesreče sam kriv, zato ima naravno pravico zahtevati v takem kritičnem slučaju celo podporo, zlasti če ima družino.

Glede sistematične ureditve brezposelnostne podpore se ni storilo pri nas doslej še sploh ničesar, in to je bilo eno najglavnejših socialno-političnih vprašanj, katerega se žal tudi mi Slovenci po prevratu nismo lotili v nobeni obliki. Sicer se je uvedlo že v prvih mesecih po prevratu denarno podpiranje brezposelnih, a to brez vsakega sistema in vidika, tako da je bore malo koristilo resnično potrebnim, za državo je pa pomenjalo prav občutno žrtev. Tekom leta 1920. je to podpiranje ugasnilo samo od sebe, ne da bi kdo uknil tozadevne naredbe, in danes imamo v državnem proračunu v to svrhu le malo postavko; odredbe, po kateri naj se pri razdeljevanju teh podpor postopa, pa sploh nobene.

Že zgoraj smo poudarili, da nikakor ni priporočati podpiranja brezposelnih v obliki miloščin, ker vpliva to vedno demoralizujoče, poleg tega pa je gotovo tudi popolnoma napačno ono stališče, ki zahteva vse le od države, že z enostavnega finančnega vidika. Kakor povsod, se je tudi v tem slučaju doslej še najbolje obnesel sistem samopomoči, v obliki zavarovanja za brezposelnost, na katero bi bilo treba že davno misliti tudi pri nas, in le žal, da se ni lotil tega vprašanja pri nas doslej menda še nihče. Za prvo dobo bi bil gotovo najprimernejši takozvani gentski sistem, ki se opira v prvi vrsti na strokovne organizacije in je tudi njegova organizacija najpreprostejša, zahteva pa seveda tesne zveze z ostalimi panogami zavarovanja in najtesnejšega sodelovanja s posredovalnicami za delo. S tega temelja bi se gradilo potem dalje, in potrebe ter razmere same bi potem najlepše pokazale smer nadaljnjemu razvoju te važne in nujne socialno-politične institucije.

S tem sem hotel s par besedami opozoriti na nekatere važne panoge socialne politike, o katerih se ni razpravljalo doslej pri nas še skoro nič, natančneje pa bi morali obravnavati vsa vprašanja seveda specialni članki,

ki bi govorili o vsakem vprašanju in o vsaki instituciji posebej, kajti vprašanje brezposelnosti, smotrene regulacije delavnega trga in zavarovanja za brezposelnost je pri nas že danes mnogo aktualnejše, nego se na prvi pogled dozdeva.

Dr. Ernst Karel Winter (Dunaj):¹

Socialne smernice Karla von Vogelsanga.

Na Dunaju je pred sto leti cvetela kultura romantike, ki so jo zastopale tri velike osebnosti: avstrijski svetnik germansko-slovanskega pokolenja Klemen Marija Dvořak (Hofbauer) ter oba severna Nemca Friderik Viljem Schlegel in Adam Henrik Müller. Le-ta — sekularna osebnost kakor njegovi sodobniki Napoleon, Metternich, Beethoven, Görres — pomenja temeljni in vogelni kamen za vse katoliško narodno gospodarstvo in socialno politiko za celo 19. stoletje; na njegovih ramah stoji K a r e l v o n V o g e l s a n g, duhovni utemeljitelj krščansko-socialnega ljudskega gibanja v Avstriji, pripravljavec poti velikemu dunajskemu ljudskemu voditelju Karlu Luegerju, oče katoliške kulturne in družabne reforme. Njegov sistem, njegov program, ki vseskozi zavestno temelji na onem romantika Adama Henrika Müllerja, je v zadnjih desetletjih postal izhodišče krščanskosocialnega, socialnoreformatoričnega gibanja, ki se je začelo na Dunaju in končno objelo vse evropske narode. Veličastno misel tega sistema najbolje označuje dejstvo, da ne pripada nobenemu posameznemu narodu, ampak vsem skupaj ter je zato tudi v vseh zbudila odmev. Na Dunaju je v teh letih vseučiliški profesor Otmar Spann v svojih narodno-gospodarskih in sociologičnih delih ime Adama Henrika Müllerja znova odkril in vrnil raziskujočemu strokovnemu svetu; a na Dunaju je še danes majhna, pa delavna Vogelsangova občina, zbrana okoli Antona Orla, ki čuva stari mojstrov program.

Karel von Vogelsang je videl pred seboj dva velika moderna idejna kompleksa, ki navidezno drug drugemu nasprotujeta, drug drugega tudi pobijata, v bistvu se pa vendar zopet izpopolnjujeta: Kapitalizem in komunizem. Kakor je kapitalizem, temelječ na i n d i v i d u a l i s t i č n e m načelu svobode, stari organski stanovski red, členovito družbo atomiziral,

¹ Ta prispevek uvaževanega sotrudnika znanega avstrijskega krščanskega socialca Antona Orla, ki ga je rajni dr. J. E. Krek zelo cenil, nam je tem bolj dobrodošel, ker razodeva v socialnem programu Karla von Vogelsanga ono smer po p r e u r e d b i d r u ž a b n e g a r e d a n a t e m e l j u s t a n o v s k e g a z a s t o p s t v a, ki jo je pri nas v vseh podrobnostih začrtal dr. A. Gosar. Znano je tudi, kako močan je bil vpliv Vogelsangovih idej na dr. Kreka. Abstrahirati se morajo seveda iz tega sistema nekatere primese, vzete iz dobe takratnega romanticizma, ki se na današnje razmere pač ne dajo več, vsaj ne v celoti, primeniti. Jedro pa je brez dvoma ono, ki prihaja danes do veljave v sistemih vseh znamenitih krščansko-socialnih mislecev, kar se razvidi n. pr. tudi iz predavanj na francoski Semaine Sociale, ki se je vršila nedavno v Strasbourgu (glej tozadnevni referat v tej številki naše revije). Opomba uredn.

razčlenil, proletariziral, tako hoče sedaj komunizem, ki se opira na kolektivistično načelo mas, družabno kašo atomov in molekulov — proletarijat — okameniti, povekovečiti, hoče produkt razkroja in drobljenja mehanizirati. Po Vogelsangu leži komunizem bistveno na isti planoti kakor kapitalizem, ga prekaša in dosledno nadaljuje. Kapitalizem je ustvaril proletarijat, komunizem ga organizira, ga torej predpostavlja in ni v stanju, da ga izpremeni zopet v stanovski red. Oba sistema računata s proletariatom kot z nujno potrebnim razredom, bodisi odkrito izkoriščanim bodisi kot quasi vladajočim. Temu nasproti pa smatra Vogelsang proletarijat ob sebi kot slučajen družabni pojav, kot odpadni produkt, kot kalež; on ljubi posameznega proletarca in ga hoče rešiti iz proletarstva, iz nemaničstva in brezskoreninstva. Tako kapitalizem kakor komunizem zanikujeta srednji stan, organični stanovski red, ki družbe ne zida na individuju, ampak na družini, na stanu. Kako prav je Vogelsang presojal razmerje med obema velikima smerema, dokazuje danes na priliko tip Hugo Stinnesa in njemu sorodnih sedanjih veličin. Vsi ti ljudje so bili pred vojno kapitalisti, plutokrati; za časa vojne so vodili državno centralistično vojno gospodarstvo, danes pa veljajo kot glave nacionalnoboljševiškega prusovstva, ki se tako tehnično-gospodarsko kakor kulturno docela prilega sferi komunizma. Pri tem utegne biti zanimivo, ako spomnimo na to, da trojica Karel Marx, Friderik Engels in Ferdinand Lassalle ne predstavlja nič drugega nego potomce pruskega junckerja Karla Rodbertusa von Jagetzowa (1805—1875), ki je po analogiji stare zgodovine propadlega Imperium Romanorum sanjaril o »hohenzollerskem komunizmu« kot viljeminskem cezarizmu. Dosledni komunizem je pač nujno in naravno diktatura, ne pa demokracija.

Ker ležita tedaj kapitalizem in komunizem bistveno na enih in istih tleh, kakor oče in sin drug drugemu podobna, zahteva Vogelsang radikalen preokret nacionalnogospodarskega mišljenja in socialnopolitičnega hotenja. Radikalnejši kakor ta mojster ni bil še noben socialist! Vogelsang namreč proletariata nikakor ne smatra kot usodo, ki se ne da več premagati, marveč proglašča kot zadnji smisel svojega programa razproletarizacijo, osamosvojitve proletarca, zakorenitev ljudstva v zemlji in tleh domačije, dvignemaničev v stanove, ki naj se nanovo zgrade. Po Vogelsangu dela rokodelstvo bolj moralno, estetično in ekonomično nego veleobrat, ako ga ne vržemo v sredo nezdrave konkurence, v kateri človek izgubi glavo in srce. Ne produkcija, ampak človek, proizvajalec mora biti središče gospodarstva. Ako pa služi tehnika, gospodarstvo človeku in ne blagu, stroju, potem se na čudovit način končno tudi zopet solidneje, koristonosneje, bolj ekonomično proizvaja. Ideal ostane tehnično opremljeno družinsko gospodarstvo. Tovarne za pohištvo, obutev, obleko, kruh itd. so moralno in tehnično nezdrave, nepotrebne. Da celo na polju tekstilne industrije, predilnic, tkalnic, vezilnic dela tehnično popoln, elektrificiran družinski obrat, ki je zvezan z majhnim kmetskim gospodarstvom, bolj

ekonomično nego tovarniški obrat s čredami proletarcev brez svojine, brez grude, dokazuje primer švicarske veleindustrije in vorarlberske domače obrti, katera ima seveda vodne sile, električne stroje, zemljo in svet na razpolago. Popolnoma nerazumljivo pa je, zakaj naj bi tehnika ne služila družini, zakaj ne bi domača obrt uživala dobrote električnega toka. Vsekakor živi na Vorarlberskem srečnejše ljudstvo na lastni grudi v manj izkaženi pokrajini nego po švicarskih veleindustrijskih krajih.

Kjer se mora seveda vsled narave stvari veleobrat brezpogojno ohraniti, tam naj bo delavec po Vogelsangovih idejah deležnik podjetja ali pa naj se podjetje včlani oziroma pripoji kakemu stanu, občini ali zavodu. Potrebna veleindustrija se more brez težave poddržaviti. V tem slučaju, ki se pa v zdravi družbi, v kateri morata biti industrija in agrikultura v ravnotežju, ne sme prebohotno razrasti, se mora pa tudi za kulturo, higieno itd. delavstva v največjem obsegu preskrbeti, predvsem pa zadovoljiti naravni potrebi po lastni hiši in domu, po malem zemljišču in svetu. Pomanjkanje ekonomične osebnosti, ki spremlja veleindustrijo in ki ga preмага samo rokodelstvo, se mora potem poravnati s posebno cenitvijo moralne osebnosti. Vogelsang si sploh vsako družino v mestu in na deželi predstavlja kot preskrbljeno s hišo in zemljo, in sicer tako, da dobiva grudo od svojega stanu v dedni len. Vogelsangov sistem moremo torej brezpogojno označiti kot program za restavracijo srednjeveškega stanovskega reda v novem oblačilu, po priliki tako kakor če bi hoteli krasne gotične umetnine v lesu, železu, kamnu, kakor jih je ustvarilo rokodelstvo prejšnjih stoletij z najprimitivnejšim orodjem, sedaj obnoviti z vsemi pomožnimi sredstvi moderne tehnike.

Važno se zdi predvsem, da Vogelsang ne premotriva gospodarstva ob sebi kot Smith ali Marx, marveč vedno le gospodarstvo v zvezi s politiko. Po njegovih načrtih naj bodo gospodarske zadruge, stanovske organizacije obenem tudi nositeljice politične moči, tako da bi se namesto mehanističnega parlamentarizma, zraslega iz atomizacije, ustanovilo oziroma ob sebi nastalo stanovsko zastopstvo, stanovska zbornica ali stanovski parlament. Kdor namreč hoče gospodarstvo členovito urediti, ne more pustiti politike tičati v atomizaciji in mehanizmu.

Politika in gospodarstvo pa našemu mojstru končno zopet ne pomenjata drugega kakor člana družbe, kulture, vere. Ves njegov program je pač zgodovinsko in modroslovno zakoreninjen, to pa vseskozi versko, katoliško. Vse svoje aksiome in maksime skuša Vogelsang izvajati iz katoliške vere; on zavestno hoče biti katoliški narodni ekonom in socialni politik. In ta okolnost dviga njegov sistem; njegov program kot celoto — kljub morebitni pogojni vrednosti manjših odlomkov — preko ozkih časovnih meja in mu daje še danes, da danes še prav posebno, njegovo vrednost, vrednost, ki ni vezana na nobene narodne ali državne meje.

Dasiravno rojen Meklenburžan, dasiravno konvertit je našel Vogel-sang na Dunaju, v Avstriji tla, okvir za svojo osebnost in svoje delo. V najostrejšem političnem nasprotstvu proti Bismarcku in viljeminskemu prusovstvu je bil vendar pristaš nemške državne misli v starem smislu, čutil je avstrijsko v pristnem, večinoma nerazumljenem smislu, da se je mogel za vse narode krščanstva navduševati.

Naj bi ga predvsem mladi slovanski narodi jugovzhoda, ki jih je kot star Meklenburžan kakor kot katoliški Avstrijec po mišljenju tako zelo ljubil, prav umeli. Pred njihovimi vratmi preži zapad, kapitalizem, pluto-kracija, industrializem, bankokracija. Včasih bi se hoteli proti temu tujemu svetu postaviti v bran in se zapisati komunizmu, boljševizmu. Vogelsang, v čigar žilah je pač tekla slovanska obodritska kri, uči zajemati onstran kapitalizma in komunizma iz zgodovinskih in modroslovnih globin kato-liške vere, iz domačih tal, iz virov njihove kulture, iz domovinske zgo-dovine, iz generacije, obsegajoče zveze dedov in vnukov. Vogelsang smatra narod kot zgodovinski organizem, za katerega molijo v nebesih pred božjim prestolom svetniki. Zdrav narod živi iz svojih svetnikov, korenini v domačih tleh, temelji na družini, se deli na stanove in tvori telo, ki sega iz preteklosti preko sedanosti v bodočnost in kot narodno telo izpolnjuje neko domačijo, neko pokrajino.

Janko Kralj:

Vprašanje osemurnega delavnika.

Dolga desetletja so stali industrijski mezdniki v težkem boju za po-stavno zajamčeni delavnik. Še pred desetletjem je zrlo delavstvo z ob-čudovanjem na Avstralijo, ki je prva z zakonom razdelila delavčev dan na tri osemurne odseke. Šele po svetovni vojni se je zahteva proletariata po osemurnem delavniku izpolnila. V Jugoslaviji je bil zakon o osem-urnem delavniku delo krščanskih socialistov; izdal ga je tačasni minister Jože Gostinčar. Mednarodno potrdilo je dobil osemurni delavnik na prvi meddržavni konferenci dela v Washingtonu (l. 1919), ki je sprejela kon-vecijo, s katero so se skoro vse države Evrope in Amerike obvezale, da uvedejo s posebnimi zakoni v industrijo osemurni delavnik. Tako je bil, kakor se je zdelo, ta boj na polju dela zaključen z zmagó delavstva.

Kmalu pa se je dvignilo od vsepovsod proti osemurnemu delavniku veliko gibanje, ki je mednarodni pojav.¹ Iz raznih virov vrejo skupaj sile, ki tvorijo in jačijo ta v socialnem in gospodarskem oziru važni napad na najvažnejšo postojanko industrijskega delavstva. Pretežni del narodno-gospodarskih znanstvenikov, delodajalci, vlade, se združujejo v boju za odpravo osemurnega delavnika in rabijo kot glavno orožje sledeče dokaze: »Edini izhod iz težke gospodarske krize sodobja je, da se več proizvaja. Človeštvo mora pridelati čim več žita, izkoptati čim več premoğa in železa,

¹ Rivista internazionale di studi sociali, Roma, maj 1922, št. 101.

da se uteši glad in obnovi gospodarstvo. Glavna ovira zvišanju proizvodnje je osemurni delavnik. Zato ga je treba razveljaviti, da oproščene delovne sile zagrabijo za delo.« V zadnjem času pa se celo iz vrst socialne demokracije v Nemčiji oglašajo vodilni možje, ki se, sicer še s pridržki in pogojno, obračajo proti osemurnemu delavniku.

Zvezi narodov pridruženi mednarodni svet dela, ki je v Rimu zbroval med genovsko konferenco, je ugotovil, da se cela vrsta evropskih držav upira, da točno izvede washingtonsko pogodbo. Vlada Velike Britanije je poslala predlog, naj se prihodni mednarodni konferenci dela predloži načrt za delno revizijo pogodbe o osemurnem delavniku. Pogodba naj se izpremeni tako, da dobijo vlade, ki so jo ratificirale, več svobode glede primenitve načela o osemurnem delavniku na posamezne stroke. Na Poljskem in v finski republiki so vlade same stopile pred državno zbornico s predlogom, naj se delavnik podaljša. Danska zveza delodajalcev je odpovedala kolektivne pogodbe, ki jih je bila leta 1919. sklenila z delavskimi strokovnimi organizacijami in je izključila vsako novo pogodbo, ki bi temeljila na osemurnem delavniku. Na Portugalskem je, pravi poročilo, zakon o delavniku v veljavi, a le na papirju in splošna delavska zveza je začela oster boj, da prisili delodajalce k spoštovanju zakona.

Tako dejansko omejujejo nekatere vlade z izvršilnimi določbami, podjetniki pa v dnevni rabi veljavo osemurnega delavnika. Važne razloge pa, ki so nagnili del vodilnega razumništva socialne demokracije,² da nastopi proti tej delavski pridobitvi, je strnil Max Cohen v sledečih stavkih:

»Če se ne varamo, je procvit nemškega gospodarstva, povzročen po razvoju valute, pri koncu, in le zvišana proizvodnja nam more pomagati naprej. S tem postane vprašanje notranje obnove neposredno pereče in vprašati se moramo, ali je ta sploh mogoča brez močno zvišane delavnosti (v primeri s predvojno produktivnostjo), ker pač obveznost do zunanje obnove prejkoslej obstoja. Na to vprašanje moramo brezdvomno dati pritrdilen odgovor: Brez močno zvišane delavnosti, ki more zboljšati kakovost blaga in znižati cene, ni mogoče premagati težav, v katerih se nahajamo. Pri tem je treba poudariti: Neobhodno potrebno je, da pripade od te zvišane delavnosti delavstvu mnogo večji delež kot dosedaj. Kakor je to gotovo, tako pa mora postati tudi delavstvu jasno, da zgolj nominalno zvišanje mezd ne koristi nič, dokler se celokupni produkt ne pomnoži.«

Nato Cohen na široko dokazuje, da je ves napor proletariata zastonj, če sam prostovoljno ne pomnoži proizvodnje in tako pribori celotni družbi boljše gnotnega stališča. Glavno besedo imajo tu strokovne organizacije.³

² Primerjaj »Sozialistische Monatshefte« 1921/22; posebno članke Maxa Schippela Lindemanna, M. Cohena.

³ Zbornik »Der Firm«, Berlin 1921.

Te misli so za razdrto evropsko gospodarstvo tako temeljne važnosti, da bi bilo zmotno odpraviti jih z očitki o reformizmu. Vprašanje, ki ga tu načenjamo, je za vso družbo — ne samo za delavstvo — tako neposredne in praktične važnosti, da moramo dati nanj točen in jasen odgovor, ne da bi se dali zavesti od nažonskih elementov dnevne politike.

Tudi Cohen, ki se le med vrstami izraža zoper splošno načelo o osemurnem delavniku, gre, kot vsi, ki se zavzemajo za podaljšanje delovnega časa, mimo vprašanja, kaj je bistvo načela o zakonito z a j a m č e n e m o s e m u r n e m d e l u. Osemurni delavnik je aprioristična opredelitev. Nikakor ni mogoče trditi, da je osemurno delo ona mera dela, ki ga mora človek vršiti, da izpolni svojo delovno dolžnost do družbe. Že sam po sebi je čas le pomožno, nepopolno merilo za delo. Tudi ni mogoče postaviti niti za industrijo splošnega zakona, da je osemurno in ne sedem- ali deveturno delo fiziološki maksimum za odraslega človeka. Prvič ni to znanstveno ugotovljeno, drugič pa se je zahteva po osemurnem delavniku pojavila že mnogo prej, preden so se znanstvene metode na polju raziskovanja o vplivu dela na človeško telo razvile. Osemurni delavnik ni niti socialno niti fiziološko absolutna mera dela. Iz tega izvira, da so v zmoti oni, ki prištevajo osemurni delavnik k absolutnim življenjskim pravicam delavca in zato trdijo, da je osemurni delavnik ustanova, ki jo delavstvo mora splošno in v vsakem družabnem redu braniti.

Še jasneje se nam pokaže relativna vrednost osemurnega delavnika, če pogledamo v posamezne stroke, v katerih je vpeljan. Rudarji in kovi narji v plavžih imajo isti delavnik kot gozdni delavci, sezonski delavci, ponekod celo služkinje. Mera navora in telesne obrabe je tu gotovo zelo različna, delovni čas pa je enak. Za manj iskane ali manj usposobljene delovne moči pa je osemurni delavnik celo velika ovira, ker jim prepo veduje, več delati in zaslužiti. Le v času, ko so strokovne organizacije že tako krepke in se je čut solidarnosti v delavstvu tako močno razvil, da delavstvo samo nadzoruje točno izvedbo načela o osemurnem delavniku, je mogoče, da so razmeroma redki slučajji, ko delavec iz lastne volje prekorači osemurni delavnik. Tako je za en del proletariata osemurni delavnik celo žrtev.

Toliko bi bilo treba ugotoviti nasproti onim, ki vidijo v osemurnem delavniku pridobitev, ki nujno mora ostati ne glede na katerekoli okoliščine časa in kraja.

Pridemo do osrednega in najbolj tehtnega argumenta, ki ga navajajo nasprotniki osemurnega delavnika: brez močno zvišane proizvodnje, pravijo, ni mogoče priti iz sedanje gospodarske krize. Glavni vzrok, da je proizvodnja majhna, je iskati v osemurnem delavniku. Samo za Francijo je znani narodni gospodar Lévy izračunal letno izgubo 15·5 milijard frankov radi zakona o osemurnem delu z dne 23. aprila 1919.⁴ Sorazmerne

⁴ Giornale degli economisti e rivista di statistica — Roma, aprile 1922.

izgube je treba zaračunati drugod in človeštvo se bo zgrozilo nad seboj, ko spozna, da izvira velik del bede »iz zakonito uveljavljene lenobe«.

O tem, da je treba pomnožiti proizvodnjo, ni spora. To je temeljni gospodarski zakon, čigar prekršitev je vsako ljudstvo težko plačalo z bedo. Toda nikakor ni samo po sebi umljivo, da je edina pot, da se proizvodnja okrepi, ta, da podaljšamo delovni čas. Nasprotno, ta pot je celo zelo dvomljive vrednosti, če se istočasno ne dvigne v proletariatu samem volja, da več proizvaja. Danes te volje proletarijat nima in je po vsej pravici nima, ker proletarijat z instinktivnim pogledom presoja zadržanje onih, ki zagovarjajo podaljšanje delovnega časa in utemnjujejo ta pritisk z razlogom, da je treba v interesu družbe dvigniti proizvodnjo celokupnega gospodarstva. Tu, kjer gre za pomnožitev bogastva, vidijo družbo, ko pa določajo ključ za razdelitev gospodarskih dobrin (mezde, cene itd.), ne vidijo celokupne družbe, ampak le sivo množico človeških strojev na eni, kapital na drugi strani. Ko govorimo o najvažnejši pridobitvi delavstva, je treba računati z dejstvi, ki jih nobena dobrodušna razmotrivanja ne morejo izbrisati. Prvo težko dejstvo je, da je kapitalizem sam razdrobil družbo v atome, drugo dejstvo je, da so se ti atomi zbrali okrog dveh tečajev, okrog kapitala in okrog dela. Če torej kapitalizem govori, da je v interesu vse družbe, da naraste celotna vsota gospodarskih dobrin (in to je resnično), potem teoretično sam priznava, da je potrebno konstituirati solidarni družabni organizem, priznava pa tudi zgodovinsko zmoto svojega nauka. Toda praktično kapitalizem priznava enoto družbe le v tem slučaju, ko gre tudi njemu za kožo, le v tej krizi, ko bi se on z zvišanim delom hotel okrepčati. Njemu nasproti pa postavlja proletarijat sledečo tezo:

Mi dobro vemo, da je treba pomnožiti proizvodnjo. Če bi tega prej ne bili razumeli, bi nas bili naučili ruski tovariši, ki delajo za novo družbo nadure. Proletarijat v splošnem ne varuje načela o osemurnem delavniku iz »lenobe« ali iz »strokovne sebičnosti«. Toda pozabiti ne smete, da ima delavsko gibanje za seboj 70 let skušenj, bojev, porazov in zmag. Bistvo načela o osemurnem delavniku zapopade le, kdor razume, da je ta pridobitev zgodovinska tvorba tega boja. Od 14- do 16urnega delavnika so delavske organizacije, podprte od vseh socialnih struj, korak za korakom potiskale delovni čas nižje in nižje do osmih ur. Edina funkcija osemurnega delavnika je, da je obramba človeka pred izkoriščevanjem po tvari. Osemurnega delavnika ni mogoče v vseh ozirih braniti s fiziološkimi, socialnimi ali gospodarskimi razlogi; on ima v sodobni družbi pravico do obstoja, ker je obramba etične dobrine, obramba človeškega življenja pred izkoriščevalnimi nagoni. Zatorej je problem, ki se ga morajo lotiti oni, ki želijo pomnožiti proizvodnjo s podaljšanjem delovnega časa, postavljen tako: Kaj storiti, da delojemalci ne bodo več potrebovali osemurnega delavnika, da branijo svojo eksistenco? Katera jamstva

zadostujejo proletariatu, da se spusti v razpravo o novi ureditvi delavnika?

Tu gredo mnenja narazen. Razne zelo različne predloge moremo razdeliti v dve glavni skupini: Eni trdijo, da se v kapitalistični družbi vrši nujen neprestan boj med razredom delovnih stanov in razredom izkoriščevalcev. V tem boju, ki ne pozna, — naj bodo besede še tako miroljubne, — premirja, se delavstvo pod nikakim pogojem ne sme odreči orožju osemurnega delavnika. Drugi, posebno nemški socialni demokratje, trdijo, da je mogoče, da delavstvo v interesu celotne družbe odstopi od osemurnega delavnika, v zameno pa naj dobi kakke druge ugodnosti. Max Cohen⁵ n. pr. meni, da je rešitev v tem, da delavstvo sklene z organizacijami delodajalcev trajen sporazum potom delovne skupnosti (Arbeitsgemeinschaft).

Misel o delovni skupnosti je na sebi lepa, zlasti nemški krščanski teoretiki so jo na ščit vzdignili, toda ona, praktično v sedanjih družbi zamišljena, ne privede in ne more privedi do trajnih rezultatov in se res tudi ni obnesla.⁶ Že po svoji naravi ta ustanova ni sposobna, da uvede izpremembe temeljnega značaja v gospodarskem sestavu, ampak urejuje le drobna, tekoča vprašanja. Kajti delodajalci ne želijo in ne dopustijo, da bi se izvršila postopna izprememba sistema, posebno še taka, ki bi utesnila njihove pravice. Delavstvo pa nikakor ne more odstopiti od osemurnega dela, dokler pravice kapitala ne bodo tako omejene, da bo delavstvo zavarovano pred izkoriščanjem. Delovna skupnost te omejitve ne prinese. S tem nočem nikakor trditi, da ni v stanu dobro reševati majhnih vprašanj, ki tečejo med delom in kapitalom.

V vseh teh vprašanjih zadenemo na korenino zla: liberalizem je družbo razkrojil. Treba je ustvariti nove družabne edinice. Tudi ko razmišljamo o novi uredbi delavnika, čutimo, da danes ni organizma, ki bi bil sposoben in kompetenten, pravnoveljavno odločati o teh problemih dela. Politični parlament ni sposoben za to. Prvi korak do nove ureditve razmerja med delom in kapitalom je, da se konstituira delavski stan kot avtonomen organizem z resnično avtonomijo. Le tedaj, ko bo delavstvo v strokovnih zbornicah kot celota pravnoveljavno odločalo, kako rešiti probleme, ki neposredno zadevajo delavski stan, bo mogoče pristopiti k vprašanju, ali in kako naj se preuredi osemurni delavnik. Takrat bodo zrela vprašanja, ali je soudeležba pri upravi, pri čistem dobičku podjetja ali pa postopno podružabljenje ono resnično in zadostno jamstvo, ki ga delavstvo vzame v zameno za osemurni delavnik. Ker delavstvo bo samo oni tvorni, iniciativni, opolnomočeni organ, ki bo tekom časa zmogel preobličiti družbo tako, da bo delavstvo zavarovano pred izkoriščevanjem.

⁵ Ravnotam.

⁶ Primerjaj poročilo iz »New Stateman« v Pregledu.

Takrat bo družba po znanstvenih, predvsem fizioloških in socialnih kriterijih določila po posameznih gospodarskih panogah in strokah ono mero dela, ki je mogoča in družabno potrebna. Na mesto šablonsko izenačujočega kot obrambno sredstvo služečega osemurnega delavnika bo stopil pravično diferenciran strokovni delavnik. Takrat bodo delovni stanovi sami zaklicali: Zbrišite šablonski delavnik. Bil je nujno zlo. Zdaj ni treba več, da se delovni človek brani kakorkoli pred izkoriščevanjem po kapitalu. Naj gre torej osemurni delavnik k bojnim sekiram in k rimskim zakonom o zemljiški reformi v muzej svetovne kulture. Tam naj priča o borbi, ki so jo bili industrijski sužnji za temeljne npravstvene postulate človeka in družbe na prevalu med kapitalistično in socialno dobo.

Prof. I. Dolenc:

Krekova pot do demokratičnega in socialnega mišljenja.

Biti demokrat in socialist je sedaj po vsem kulturnem svetu moderno. Ni je stranke, ki ne bi v svojem programu naglašala svojega demokratičnega in socialnega stališča.

Koliko pa je med nami resničnega demokratizma in socialnega mišljenja, je seveda drugo vprašanje. Kajti prava demokracija in pravo socialno mišljenje bosta imela, dokler svet stoji, svoje naravne nasprotnike v najmočnejših človeških strasteh, v strasteh, ki jih navaja katekizem na čelu glavnih grehov: v napuhu in lakomnosti. Prvi smatra sebe za nekaj več nego druge, za boljšega, pametnejšega od drugih, ki je ustvarjen, da ukazuje drugim. Nasprotnik je politični enakopravnosti, kakor je lakomnost sovražnica gospodarske enakosti. Lakomnost zavaja človeka, da bi delavcu in najemniku zaslužen plačilo zadrževal in pritrgoval; ona ga ovira tudi pri razmišljanju o tem, kaj je »zaslužen plačilo«. Ker ji pri tem krepko pomaga napuh, ki vrednost svojega dela precenjuje in tujega podcenjuje, ima pač socialna pravičnost težko stališče.

Zato se more človek povzpeti do tega, da goji v sebi demokratično in socialno mišljenje samo z bojem proti samemu sebi. Pri tem potrebnem boju pa zopet dostikrat najde »dobrodošlega« zaveznika v svojih — zunanjih razmerah, ki ga že same po sebi silijo, da se priključi gibanju, ki po svojem bistvu nasprotuje človeškemu napuhu in njegovi lakomnosti. (Ne trdim, da je vedno tako — med utemeljitelji krščanskega socializma med Nemci vidimo tudi plemenitaše —, a dostikrat je. Hrvat pravi, da — »siti lačnemu ne verjame«.) Proletarcu je naravno socializem bližji nego »beato possidenti« — o, kako lepo kaže ta krilatica odpor izkvarjene človeške narave proti socializmu!

Zanimivo bi bilo s tega stališča pregledati pot do demokratizma in socializma pri glavnih voditeljih obojega gibanja. V nastopnih vrsticah hočemo zasledovati pot pri očetu krščansko-socialnega gibanja med Slovenci, ki je bil po lastnih besedah prvi duhovnik v Avstriji, ki je nastopil za splošno in enako volivno pravico.

Tudi tu bomo videli, da je etično stremljenje, oličeno v boju proti napuhu in lakomnosti ter drugim glavnim grehom, našlo močno oporo v zunanjih razmerah Krekovih, ki so ga učile spoznavati socialne rane od blizu. Krekovo socialno mišljenje je zrastle 1. iz revščine, 2. iz vere in 3. iz študiranja sociologije. Pri tem navažam teoretični študij name-

noma na zadnjem mestu, ne da bi ga omalovaževal, ampak iz »genetičnih« razlogov: ker je bil pri Kreku ta študij tako izredno uspešen baš radi predpogojev pod 1. in 2.

Bil je po očetu Valentinu proletarskega rodu. Krekova mati je potožila pri Sv. Gregorju znanki, da mora kuhati svojemu možu, ki je opravljal učiteljsko, organistovo in cerkovnikovo službo, za kosilo samo koruzni močnik.¹ Hodila je še kot učiteljeva žena kmetom pomagat pri poljskem delu. Njen oče — premožen kmet v Sodražici — se je jezil, da — pa naj bi imel še toliko hčera — ne bi dal nobenemu takemu »ciganu«, ki še svoje hiše nima. Želja po boljši plači je prisilila Val. Kreka, da je prosil za mesto učitelja v Komendi, kjer je doživel 1. oktobra 1873, da se mu je prvotna plača komendskega učitelja — 210 goldinarjev na leto — povišala na letnih 500 goldinarjev. Pri deželni vladi v Ljubljani so še ohranjeni akti, kjer toži učitelj Krek o svojem neznosnem gmotnem položaju. Koncem januarja 1875 je bil Krekov oče zaradi bolezni upokojen s tretjino letne plače (166 goldinarjev 66 kr.) in 4. marca 1875 je umrl, zapustivši vdovo s petimi otroci in detetom pod srcem. Pokojnina vdove je znašala zaeno z vzdrževalnim prispevkom za otroke letno 249 gold. 96 kr.

Na gimnaziji je Krek poskusil v obilni meri bedo revnega dijaka brez rednih dohodkov. V Alojzijevišču je bil samo tri leta. Pozneje je bila lakota pri njem neredek gost.

V semenišču in Avguštineju sicer ni stradal, a revščina ga je spremljala zvesto do doktorata. Takole piše n. pr. 16. marca 1890 prijatelju Janezu Hladniku o svojih gmotnih razmerah: »Obleke nimam nič. Da vidiš: ene hlače, klobuka nobenega (cilindra in trivogelnika ne štejem, ker nista za nikamor), telovnika nobenega, kolarja dva razcefrana itd.« In tri mesece pozneje piše: »Ego, membrum c. r. šublimioris presbyterorum educationis instituti apud s. Augustinum Vindobonae, sem bil popolnoma brez novčiča in — brez hlač. Ete, moj Janez, smejaj se, smejaj, a faktum je to!« — Seveda je bila Krekova revščina sedaj deloma prostovoljna, ker je, dasi »brez hlač«, podpiral brata v šoli mesečno z 12 goldinarji.

Tako so torej zunanje razmere zгодaj poskrbele za to, da se je mladi mož bavil z vprašanjem, kako odпомoči revščini na svetu. Seveda moram tu naglašiti, da so te zunanje razmere samo en faktor, ki je napravil iz Kreka to, kar nam je bil pozneje, morebiti malopomemben faktor — o tem bi se moglo govoriti — a vendar si političnega in socialnega delavca Kreka ne morem zamisliti brez njegove proletarske mladosti.

Toda pri koliko ljudeh je že rodila revščina mladih let predvsem željo, odškodovati se v prihodnosti za preteklo pomanjkanje! Pri Kreku ne. Njemu je postala revščina do smrti draga sestra, paupertas amica. V to ga je usposobila njegova — vera, krščanstvo, ki mu je položil na oltar samega sebe s tem, da je postal duhovnik. S tem smo dospeli do glavnega vira Krekovega socialnega mišljenja.

Kako je pojmoval Krek duhovski stan, je lepo izrazil v dveh nam ohranjenih pismih, kjer imenuje duhovski stan »stan za druge«. Nekaj dni po svoji promociji je pisal Hladniku pred nastopom svoje prve službe: »Za druge smo, ne zase.« Obširneje je izvedel to misel v pismu Vinku Razgoršku, ki mu je kot abiturient sporočil, da se je odločil za semenišče: »Dragec! Dobro srečo in božjega blagoslova! Naš stan, ki ste zaciljali vanj, ima eno reč, ki ga k socialnemu delu sili: diametralno nasprotje z egoističnimi nagoni. Stan za druge! (Podčrtal Krek.)

¹ Podrobnih podatkov o Krekovi mladosti in njegovih starih tu ne morem navajati, kakor tudi ne celotnih pisem, iz katerih bo v nastopnem vzetih nekaj mest; vse to gradivo nameravam priobčiti v uvodu v I. zvezek Krekovih izbranih spisov, ki izide menda letošnje jeseni.

Kdor ga tako umeva, najde miru v njem, ker najde plodovitega dela.« (Pismo z dne 18. okt. 1907. Objavljeno v »Miru« 1919, št. 24.)

In Krek je našel v stanu za druge svoj mir. Takole je pel kot bogoslovec v pesmi v čast Leonu XIII, o — samem sebi:

»Srce Ti po spoznanju jasnem je želelo;
srce in dušo Ti položil na oltar si,
utešil v srcu hrepenenja s tem vihar si.

— — — — —
Odprla se duhovnu Ti je nova doba.
Smeje otresel Ti raz sebe prah sveta si;
razlila v srce se neznana je svetloba,
v svetlobi tej napajal Ti želje srca si.«

(»Slovenec«, 31. dec. 1887.)

Misel, da je njegov stan za druge, mu je razložila tudi potrebo celibata: »Koliko dela krščanske ljubezni, koliko potrebnega socialnega dela se ponujal Samski stan je za to najprikladnejši. Celega, nerazdeljenega srca je treba pri tem. Požrtvovalni, po splošni koristi smereči duh bi pri mnogih zbudil smisel za zdržno, samsko življenje.« (Socializem, str. 119.)

Krek sicer omenja v svojih pismih iz Avguštimeja večkrat proučevanje socialnega vprašanja. Predvsem mu je pa pred očmi jasnost v verskem oziru. Zato se je s srcem poprijel bogoslovnega študija in ga je vzel zelo resno. »Pač je razložek med doktorji in doktorji. Cenó so ta imena marsikje in marsikomu. Delajo in narede, a — sadov ne rodevajo. Takole Ti rečem: če bi se štiri leta pripravljaval samo za svetopisemski rigoroz, ne bilo bi preveč.« (Pismo Hladniku z dne 1. junija 1889.)

Mož, ki je položil na oltar svojega svetovnega naziranja najtežjo žrtev: samega sebe, je pač temeljito poučil, komu žrtvuje in zakaj žrtvuje.

Iz teh nazorov se je rodila pri Kreku njegova »socialna misel«. Svojega krščanstva ni kazal toliko v besedah — preveč je bil Gorenjec, da bi rad nosil srce na jeziku — kolikor v delih, brez katerih je vera mrtva. Poglejmo, v čem je gledal višek krščanstva! Ko govori v Zgodbah (II., str. 484) o tem, po čem nas bo Sodnik nekoč sodil (»Lačen sem bil in dali ste mi jesti... Resnično, povem vam, kar ste storili komu teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili«), pravi takole:

»Jezus se istoveti z reveži. Imenuje jih svoje brate in pravi, da je prav za prav on sam v njih. To je višek nauka tistega Zveličarja, ki... tako živo priporoča, naj se s premoženjem tega sveta kupujejo večni zakladi... Znamenje zveze z Bogom je nesebična ljubezen do bližnjega.« — —

S tako »predizobrazbo« se je lotil Krek sistematičnega študiranja sociologije in baš radi teh predpogojev je bil ta študij pri njem tako uspešen i glede teorije i glede prakse. Ni ostal samo pri besedah; kajti vsi čutimo, kako lahko je lepo socialno govoriti in kako težko je res socialno delati. Sociologija je bila pri njem hčerka teologije in njegov Socializem nam priča, da jo je negoval z isto temeljitostjo kakor poprej — oziroma deloma istočasno — teologijo.

Prav tako pa je negoval tudi tiste moralne lastnosti, ki usposabljaajo človeka za socialno delo. Med njimi zavzema tudi v tem oziru prvo mesto podlaga vsem krepostim: ponižnost, torej čednost, ki baš Gorenjcu ni dostopna brez truda in znoja. Iz Krekovih spisov bi se lahko navedla vrsta citatov, kako je obsojal napuh, ki razdira človeško družbo. Zase je zahteval samo delo, predvsem duhovniško delo: »Duhovnik — naj bi bilo duhovniku summum, več mu ne more dati niti kineški car.« (Pismo Hladniku z dne 29. dec. 1889.) Čast in denar izrecno odklanja: »Dajmo svetnim ljudem — predsedništva in časti in službe, ki kaj nosijo, sami pa delujmo pastirsko! — Seveda tudi javno — politično, seveda tudi slovstveno, zlasti pri nas, koder smo mi edini stalni faktor, repre-

zentujoč mišljenje, ideje, zgodovino narodovo. A povsod le kot pastirji z enim končnim namenom.« (Istotam.)

Njegova skromnost se je javljala tudi v obliki, ki je ljudi zlasti privlačevala k njemu: bližnjega je namreč milo sodil. Prošt Kalan, ki je stanoval z mladim dr. Krekom v isti hiši in obedoval pri isti mizi, mi je pripovedoval, da Krek ni rad slišal, če so v njegovi družbi udarjali po kaki osebi. Takoj se je zavzel za napadenega, češ, »saj smo vsi enaki«.

. . .

Sedaj pa nekaj splošnih misli na podlagi navedenega!

Menda ni mnogo »upanja«, da bi kdaj dejanske razmere ovrgele resničnost svetopisemskih besed: »Reveže imate vselej med seboj.« (Revežev je sicer več vrst; ni treba, da bi človek baš beračil.) Če bi se pa kdaj — teoretično vzeto — ustvaril tak idealni družabni red, da bi ne bilo več siromašnih stanov, bi s tem izgubil ta družabni red baš tisti vir, iz katerega se rodijo najbolj prepričani socialnimi delavci. Kajti velika resnica leži brez dvoma v grškem reku, ki ga je, če se prav spominjam, postavil veliki mislec Goethe na čelo svoji knjigi *Dichtung und Wahrheit*: »Človek se ne vzgoji, če ga ne dereš.« Brez trde življenske šole izvršujočih organov bi tudi najidealnejša zakonodaja izgubila najzanesljivejši rezervoar, iz katerega bi se črpali dobri izvrševalci socialnih postav. Gotovo se vzgoji tudi iz človeka iz bogate hiše dober socialni delavec, — kakor dokazujejo zgledi — človeka ne »dere« samo revščina, ampak tudi druge stiske in sam Francišek Asiški je bil sin imovitega trgovca — a lažja je ta pot za tistega, ki je razmere socialno šibkih občutil na lastni koži. Brez dobrega eksekutivnega materiala pa noben zakon ne doseže svojega namena, je mrtvorojeno dete — in tako bi se »socialna beda« sama po sebi zopet rodila.

Socialno vprašanje pač ni samo tehnično in teoretično vprašanje o razdelitvi dela in produktov dela, ampak je i g l e d e t e o r i j e i g l e d e p r a k t i č n e g a u v e l j a v l j e n j a m o r a l n e g a z n a č a j a. Kdor se vrže samo na — da se tako izrazim — tehnično stran socialnega vprašanja in smatra pri tem proučevanje najvišjih življenskih vprašanj za nepotrebno in nepraktično, žaga vejo, na kateri sedi. To je treba opetovano povedati v naši materialistično misleči dobi.

Zato se mora človek čuditi, kako se n. pr. nekateri voditelji socialističnega gibanja dostikrat v toliki meri zavzemajo za kulturnobojna vprašanja, kakor da bi bila ta vprašanja za njihove volivce vsaj tako važna kakor vprašanja praktične socialne zakonodaje. Saj intenzivno socialno delo nujno kaže na zvezo med moralo in izboljšanjem socialnih razmer, tako da bi človek pričakoval baš od delavcev na socialnem polju brez razlike stranke n a j v e č j e o b z i r n o s t i d o v s e h v p r a š a n j, k i s o v k a k r š n i k o l i z v e z i z m o r a l o. In med taka vprašanja spada tudi versko vprašanje. Nam je — odkrito povedano — težko umljivo, kako more kdo spravljati nekako v nerazdružljivo zvezo n. pr. socialno demokracijo in boj proti veri. (Tu seveda ne mislim na kako manjšo prasko na volivnem shodu, ampak na sistematični boj proti verskemu mišljenju. Resnici na ljubo sicer lahko povemo, da so tudi med socialisti samimi ljudje, ki se tega boja ne udeležujejo, a redki so.)

Cosmopolita:

Novi liberalizem.

Angleški liberalizem, ki se je razvijal od Manchestra pa do Lloyd Georgejevega »bojnega zakona proti revščini«, je krenil v popolnoma novo smer in je dobil znanstveno podstavo in program. V rokah imamo knjigo Ramsaya Muir-a »Liberalizem in industrija« (Liberalism and Industry. Towards a better Social Order, London 1921). Knjiga je veliko presenečenje. Je stvarna, ostra, globoka kritika staroliberalizma in v tem pogledu vrši podobno preocenjujočo nalogo, ki so jo izvršila dela Tugana Baranowskega in E. Bernsteina napram marksizmu. Knjiga pa vsebuje tudi pozitiven program velikega političnega pomena. Zveza liberalnih organizacij Manchestra je vodilna načela te knjige sprejela v celoti za svoj program in njej je sledilo mnogo drugih liberalnih organizacij. To pomeni, da bodo najmočnejše sile Anglije šle s tem programom jeseni v volivno borbo.

Knjiga nudi najprej kratek pregled liberalne dobe. Liberalizem je organiziral politično demokracijo, zatrl okorele kaste ter utemeljil versko in nravno enakopravnost. Njemu naj se Anglija zahvali za svobodo trgovine, za svobodo besede, tiska in združevanja, pa tudi za gospodarsko moč. Toda poleg vseh teh dobrin je stari liberalizem zakrivil strašna zla, ki težijo na naši dobi. Muir je strnil grehe manchesterskega liberalizma v dve skupini: 1. Liberalizem je proglasil neomejeno svobodo gospodarsko močnih proti šibkim in je 2. družbo kot organizem avtonomnih edinic uničil ter ustvaril brezredje s tem, da je prenesel anarhični boj za obstanek iz džungle v moderni svet strojev. Sicer so se ravno iz naročja liberalizma porajali ukrepi, ki omiljujejo blazni individualizem: zakon proti otroškemu delu je bil prvi, ki so ga liberalci sami (?) postavili proti vodam, ki jih je priklical iz tal njihov lastni nauk. Toda glavno žalostno delo starega liberalizma je bilo dokončano: družba je razklana, proti taboru posedujočih se dviga tabor proletariata. Na dnu vseh plasti angleške družbe se giblje še motno čuvstvo, da je sedanji na tleh starega liberalizma vzrastli družabni red krivičen in nemogoč. Stem je zapisana smrtna obsodba staremu liberalizmu.

Kje je pot iz te stalne socialne vojne v novi, pravičnejši družabni red? Trije zdravniki trdijo, da imajo izgotovljen lek, ki gotovo ozdravi bolno družbo. Predvsem je to vladna koalicija (liberalcev in konservativcev), nenaravna družba, mešanica nasprotujočih si idejnih prvin, in gnezdo nespravljivih nasprotnikov. Skupnega ideala nima. Koalicija je vojni produkt »za obrambo domovine« in edino eno stremenje veže še te skupine, stremenje, izpeljati z združenimi silami državo iz povojne krize. »Na čelu te mnogobarvne skupine stoji ženialen mož očarujoče osebnosti, sijajen improvizator, gnan od plemenitih pobud, toda brez trdnih, do dna premišljenih načel (Lloyd George). Nima vrstnika v zmožnosti, krmariti skozi viharne vode; ne pozna pa končne smeri, ne vidi jasno zadnjega cilja, proti kateremu krmari.« Med njegovimi pristaši je mnogo najboljših ljudi, ki globoko čutijo, da je treba prodreti skozi to goščo zmede. Toda sposobni so sicer, da se lotijo posameznih problemov, nimajo pa jasne slike o celokupnem novem družabnem redu; pa tudi dobro vedo, da večina koalicije sestoji iz nasičenih, ki vsako misel na temeljno preureditev označujejo za zločin in napad na »svete pravice človeka«. — Tudi delavska stranka (Labour Party), ki nastopa z navidez neizpodbitno gotovostjo, da hrani življenski eliksir za človeštvo, popolnoma odpove, če zahtevaš točnega odgovora na konkretna velika vprašanja. Je močna v kritiki, graditeljske sile v njej so redke. Razrvana je od notranjih bojev, ki požirajo najboljše moči. Temeljni njen pogrešek je v tem, da je razredna stranka. (Po našem mnenju to ni pogrešek, ampak zgodovinska nujnost v toliko, kolikor je razredni boj potreben v obrambo pred zli, porojenimi iz starega liberalizma in pa tudi, v kolikor je razredni boj sredstvo, da

premagamo razrede in dosežemo brezrazredno družbo. — Op. poroč.) Anglija ni zlomila v stoletnih bojih diktature enega razreda, da vtakne glavo v jarem nove diktature. — Ostane še mala, od vseh strani napadana in zasramovana, stokrat že za mrtvo proglašena, a v resnici nesmrtna četica — pravi Muir, — nesmrtna radi iz zakonov stvarstva in človeka rastočih idej pristnega liberalizma. Zdaj začne Muir razvijati program novega liberalizma.

Osredno vprašanje je sklop problemov o kapitalu. Kapital so, pravi Muir, prihranjena, konsumu odtegnjena gospodarska dobra, ki so namenjena novi produkciji. Vsi so prepričani, da je kapital potreben, le glede kapitalistov se bije boj. Marksisti mislijo, da bo svobodnemu izkoriščevanju kapitalistov konec le, če se ves kapital podružabi. Ne, pravi Muir, to bi bila smrt kapitala, ki je po svoji naravi in rasti mogoč le kot zasebna last. Novoliberalni ideal je: ne odpraviti zasebne lasti, ampak čim več ljudem pripomoči do nje. Četudi bi pa ta cilj dosegli, bi ostala še silno težka naloga, na novo določiti pravice kapitala. Stari liberalizem je zahteval za kapital absolutno moč. Toda na razmejitvi vpliva v kapitalističnem območju je zainteresovanih pet sil, ne pa samo delodajalec in ročni delavec. V prvi vrsti stoji mož tvornega duha, ki pokliče eno vejo gospodarstva v življenje in jo vodi. Ta sila, ki navadno ni kapitalist, ima pravico do znatnega deleža na dobičku. Drugi činitelj je delavstvo, ročno in duševno. Šele v tretji vrsti pride v poštev kapitalist. Zmotno je, če ta misli, da je izključni gospodar industrije, napačno pa je tudi, odrekati mu vsak vpliv in sodeležnost pri podjetju. Četrti činitelj je konsument, ki mora dobiti možnost, da zastopa svoje interese; peta zainteresovana sila je država, ki daje industriji sto in sto velikih ugodnosti.

Značilno je, kaj zahteva novi liberalizem za delavca: a) Mezdo, ki zadostuje njemu in družini za življenje, ki je po običajnem merilu dežele ugodno; b) nagrado za posebno usposobljenost; c) popolno jamstvo za pomoč v brezposelnosti; č) delovni čas, ki je dovolj kratek, da se delavec ne utruji in da ima časa dovolj za domače življenje in izobrazbo; d) toliko sodeležnost pri vodstvu in gospodarstvu podjetja, da bo delavec čutil, da ni več blago, ampak član in državljani industrije.

Muir ni začrtal meje med območji peterih komponent gospodarstva. Pravi, da je dovolj, naznačiti novi duh, ki bo deloval in sam ustvarjal primerne oblike. Dosedanji način, kako so se uveljavljale sestavne sile gospodarstva, je bil: boj med njimi. Hočemo, da se ti činitelji sporazumejo, si razdelijo območja in zastavijo oproščene sile v to, da dvignejo celokupno družbo.

Tako Muir. Ali je to sploh še liberalizem? Beseda se s pojmom ne krije, tudi če ji prilepiš znamko novosti. Bistvo liberalizma je neomejena svoboda kapitala; v hipu, ko se Muir bori za ustavno tvornico, za sodelovanje peterih činiteljev gospodarstva, je izpodmaknil temelj liberalizmu. Da stoji na stališču — zelo omejene — zasebne lasti, da ohranja kapitalistu mesto v tvornici, to ni nikak liberalizem, ker bi sicer bil Lenin prvi novoliberallec. Toda za ime ne gre. Za to gre, da se je v plasteh zrelega meščanstva predramila zavest, da je treba stopiti v boj proti kapitalističnemu družabnemu redu z idejo novega, bolj pravičnega družabnega reda. Tako se izpreminja v luči novih socialnih dejstev tudi obraz konservativne Anglije, te svetovne tvornice. Seveda pomenijo socialnogospodarski nazori angleškega novoliberalizma v primeri z načrtom takozvanega istotako v Angliji porojenega cehovskega socializma, ali po dr. Gosarjevem načrtu zamišljene socialne stanovske države (da ne govorimo o sovjetskem sistemu) samo reformo kapitalističnega načina gospodarstva, ki ne seže do zadnjih temeljev: je pa znak, da se tudi mišljenje buržoazije začinja močno preobraževati. Kot tako ga tu zaznamujemo. Vse, kar ruši stari družabni red, četudi polagoma in stopnjema ter še brez popolnoma določenega končnega cilja in oblike, je koristno in dobro. Človeška družba se ne usovršuje po vnaprej

točno določenem programu in predhodno v naučnih tvornicah politikov, sociologov, filozofov ali pravnikov izdelanem sistemu; razvoj ne vpraša teoretikov, kateri pot si izbere. Pač pa se končni cilj in oblika nekako predslutita, megleno obrisujeta in realizujeta le nekako tipaje, po mnogih eksperimentih, zdaj premišljeno in počasi, zdaj skokoma, mirno in bolešno itd. Večni in stalni so le нравstveni principi in še ti se dajo izvesti na eno samo zapoved, v kateri »so zapopadeni vsi preroki in vse postave«.

F. S. (Pariz):

Socialni teden (Semaine Sociale) v Strasbourgu.

Dne 1. avgusta t. l. se je otvoril v Strasbourgu letošnji socialni teden francoskih katoličanov, ki je imel za predmet vprašanje »o vlogi države v gospodarskem življenju.« Iz mnogoštevilnih predavanj posnemamo nekaj najpomembnejših mest.

Otvoritveno predavanje je imel predsednik generalne komisije Duthoit. Naglasil je, da se država doslej še ni znala prilagoditi svojim gospodarskim nalogam. Vsi njeni tozadevni poskusi so negotovi, slabotni ali napačni, ako niso naravnost škodljivi. Treba je, da se država nauči razne vrednote in energije metodično uresničevati in izkoriščati. V to se mora posluževati juridične tehnike in »administrativne doktrine« in izvršiti temeljne ustavne reforme. Ves trud bo pa zaman, ako država pri tem ne bo osvojila moralne discipline, ki temelji na tradicionalnem nauku katol. cerkve in zlasti na encikliki papeža Leona XIII. »Immortale Dei«, ki tako čudovito opredeljuje dolžnosti in pravice vladajočih kakor tudi vladanih. Kadar bo Evropa našla to pot, bodo njena prizadevanja za obnovo hitro uspevala. — P. Danset je govoril o organizaciji in težnjah francoske industrije po svetovni vojni. Tu se opažata dva pravca: velika industrija stremi za centralizacijo, srednja industrija pa se drži federalistične formule s pokrajinskimi skupinami. Med obema pravcema bi se morala najti srednja pot. Država na nadaljnjem razvoju ne more biti desinteresirana. — Jean Lerolle je poročal o razcepu delavske sindikalne organizacije na Francoskem po vojni, potem pa podal sliko najnovejšega razvoja krščanskega sindikalizma in načela, na katerih temelji »Francoska zveza krščanskih delavcev«. Zaključil je: »Sredi strašne krize, ki pretresa revolucionarni in reformistični sindikalizem, se odpirajo krščanskemu sindikalizmu, ki je čisto strokovno gibanje, sijajni vidiki in težke dolžnosti. Naj bi jih preizkušeno delavstvo umelo!« — J. Romanet, industrialec iz Grenoblea, je govoril o udeležbi na dobičku, Jean Terrel o kmetiskem vprašanju, J. Deslandes o blagajnah za posojila na nepremičnine kot sredstvo za rešitev stanovanjskega vprašanja. — Profesor na katoliški pravni fakulteti v Lyonu Gonnott je govoril o strokovni in stanovski organizaciji in zahteval, da naj se razmere med člani enega stanu uredi s posebnim statutom in ustanove stanovske zbornice, ki naj skrbijo za njegovo izvrševanje. Predvsem je potrebno, da zakonodaja prizna stroki in stanu juridični obstoj; na drugi strani naj se ustanovi avtoritativni organ, ki bo v obliki mešane komisije, izvoljene od celokupnega stanu, dejansko in pravno predstavljal stan. — Boucaud, profesor na katoliški pravni fakulteti v Lyonu, je podal na temelju nauka sv. Tomaža globokoumno analizo zakona. Smisel vsakega zakona je v tem, da uresničuje splošni blagor družbe; zakon, ki temu blagru nasprotuje, nima moralne veljave. Božji um je vir večnoveljnega za-

kona, ki je naravni zakon vsega obstoječega. Toda človeški um, doumevajoč le prva načela tega zakona, ki ne zadostujejo za podrobno ureditev socialnega življenja, je moral s pozitivnimi zakoni organizirati splošni blagor družbe; toda moralna moč teh zakonov ima svoj vir edino-le v naravnem zakonu. Državi gre, da razglašča pozitivne zakone. Toda pri tem mora skrbno paziti, da ne duši svobode iniciative; njej ne gre toliko delati kakor dati, da delajo drugi. Krščanska politika mora biti enako oddaljena od liberalizma kakor od socializma. — Pisatelj Goyau je govoril o sodelovanju svetne in duhovne oblasti. Obe oblasti morata delovati v skladnosti med seboj, vendar jasno ločeni; zgodovina uči, da duhovna moč izgubi svoj moralni vpliv, kadar se te meje zabrišejo. Obe oblasti morata imeti dovolj svobode za razmah, da ne zadevata druga ob drugo. Prizadevanje nekaterih naših teoretikov, ki hočejo danes v svrhu upostave reda na svetu ustvariti nekaj takega, kar je uresničila cerkev v srednjem veku (zvezo narodov, op. p.), priznava neobhodno potrebo duhovne oblasti in daje čast Kristusu, ki je tej potrebi zadostil. — Dr. Thibout je govoril o zakonodaji na korist številni družini. — Posl. Boissard je v svojem govoru prišel do zaključka, da mora država čimdalje bolj pritezati na sodelovanje razne podrejane organizme: posvetovalne svete z gospodarsko-socialnimi kompetencami, ki naj se združijo v narodnem gospodarskem svetu. Potrebno je, da državo čezdaljebolj nadomeščajo njej podrejane organizacije v svrhu izvrševanja njenih gospodarskih in socialnih nalog. Seveda se morata pri tem kompetenca gospodarskih svetov in kompetenca državnih političnih organov točno razmejiti. — P. Desbuquois, ravnatelj znamenite »Action populaire«, je podal bilanco svetovne industrije; naraščanje siromaštva in desorganizacija sta glavna znaka. Treba je koordinacije in tesnega sodelovanja vseh sil, da se gospodarstvo na korist vseh zopet dvigne. Ako pa naj se okrepi telo Evrope, je treba predvsem ozdraviti njeno dušo; predpogoj njene gmotne obnove je njena duhovna obnova. — Anglade je govoril o zapuščanju zemlje, o begu z dežele v mesta. Opozoril je na velevažno vlogo, ki jo morejo proti temu zlu igrati komunalni (občinski) sindikati. Naloga države je, da daje pravec, podporo, pogum, da pa se sama ne spušča v podrobno delo, ki naj ga prepušča podrejenim organom. Ti občinski sindikati so zamišljeni kot nekaka klica stanovsko-ekonomičnih organizacij. — Zelo zanimivo je bilo predavanje Martina Saint-Leona, ki je govoril o potrebi narodnega zastopstva gospodarskih interesov. Njegove misli zelo spominjajo na one, ki se nahajajo v tozadevnem socialnogospodarskem načrtu političnega programa Slovenske ljudske stranke. Naglasil je nedostatke, ki bi po njegovem mnenju nastali, ako bi se gospodarskemu senatu dala lastna zakonodajna oblast. Izjavil se je za sistem z narodnim gospodarskim svetom, ki naj ima zgolj oblast uveljavljati naredbe za primeno zakonov, tičočih se produkcije, konsuma in zamenjave; ta svet naj bi pošiljal v parlament predstavitelje velikih kolektivnih gospodarskih interesov, poleg tega pa tudi intelektualnih, umetniških, moralnih in verskih. (To spominja na tozadevne nemške socialne načrte, zlasti Steinerja.) — Chabrun je govoril o potrebni reformi javne službe in naglašal, da izvira sedanji način še iz časa, ko je državo predstavljala centralna oblast, ki je izvajala vso iniciativo. Danes ta način ne odgovarja več dejstvom in potrebam in ga je treba izpremeniti. Ni pa dovolj, da ima kak narod svoje administrativne doktrine, marveč mora biti prežet z moralnimi načeli. — Pariški poslanec Duval-Arnould, predsednik parlamentarnega odsaka za delo, je govoril o napol-podružabljenih podjetjih, pri katerih so soudeležene država, okrožja in občine. Tem činiteljem niso v takih družbah pridržane samo pravice do nadzorstva, ampak tudi solastnina na socialnem kapitalu in udeležba na upravi. Ta sistem je zelo priporočljiv, posebno v električni industriji.

Vidi se, da so misli kršćanskih sociologov celega sveta ustremljene napram idealu neke stanovsko razčlenjene družbe na podlagi kršćanskih socialno-etičnih načel, seveda so konture tega sistema ponekod še precej nejasne. Treba bo še veliko dela, predvsem pa stika med kršćanskimi sociologi celega sveta, da se doseže enoten program.

Mihajlo Firak:

Ukrajinski narod u Galiciji pod poljskom okupacijom.

Uvod.

Galicija je u svoje vrijeme bila austrijska krunovina. Kod prve diobe Poljske 1772. g. pripala je Austriji Malopoljska (ne sva) i ukrajinski teritorij oko Pere-mišlja, Ljvova i Ternopolja do rijeke Zbruč. U Poljskoj je taj teritorij sačinjavao posebnu administrativnu jedinicu pod imenom »Rusinsko vojvodstvo«. Tu je nekoć bilo središte ukrajinske galičke države Romana Velikog († 1250) i kralja Danila († 1264). Austrija je od dijela Malopoljske i tog Rusinskog vojvodstva sastavila jednu provinciju, kraljevinu Galiciju, premda ti krajevi nijesu nikada sačinjavali jedne upravne oblasti i premda je Malopoljska nastanjena poljskim življem, a »Rusinsko vojvodstvo« je od iskona čisto ukrajinska zemlja. I samo ime Galicija bilo je vlastito samo ukrajinskom teritoriju, jer je odovde poteklo (od grada Haliča na Dnjestru) i uvijek se tim imenom nazivao ukrajinski teritorij od rijeke Zbruča do Sana. I mi ćemo u ovom članku primjenivati to ime samo za ukrajinski teritorij bivše austrijske Galicije (t. j. njezin istočni dio, radi čega se i obično naziva Istočna Galicija).

U toj umjetno i samovoljno stvorenoj Galiciji bili su Poljaci i Ukrajinci jednako brojčano jaki, pa su Poljaci samo pomoću židova, kojih je bilo 800.000, stvarali sebi većinu. — Unatoč tome, što su oba naroda bila jednako jaka, bila je sva vlada u Galiciji neprestano u rukama Poljaka. Nije tu mjesto, da govorim o razlozima tog nenormalnog i nepravednog stanja. Dosta je spomenuti, da so Ukrajinci došli pod Austrijo kao prosta seljačka masa bez viših, obrazovanih vrsta, dok su Poljaci imali brojno plemstvo, inteligenciju, u njihovim su rukama bili svi golemi feudalni posjedi. Poljaci su prije bili vladajuća, državna nacija, pa su taj položaj zadržali i pod Austrijom. Galiciju su oni smatrali čisto poljskom zemljom, zato su svim mogućim sredstvima i načinima sprečavali razvoj ukrajinskog nacionalnog života. Ukrajinci su morali za najnaravnije svoje životne potrebe voditi s »braćom« Poljacima duge borbe. Na pr. do velikoga rata izvojevali su si Ukrajinci teškom borbom jedva 5 državnih gimnazija, dok su ih Poljaci imali preko 80! Oba galička vseučilišta, u Ljvovu i Krakovu, bila su poljska, samo su u Lavovu Ukrajinci imali par katedri. Na 40 članova Pokrajinskog školskog Vijeća bilo je svega 7 Ukrajinaca. Ukrajinci nisu imali ni jedne državne učiteljske škole, na 17.000 pučkih učitelja bilo je samo 2000 Ukrajinaca. Ukrajinci nisu imali ni jedne četirirazredne pučke škole i to zato, da se tako ukrajinskoj djeci otežča prelaz u srednje škole. Ukrajinci bili su svagdje zapostavljeni, jedva su im »braća« Poljaci dopustili disati. Poznati su bili galički izbori, koje su provodili Poljaci.

Jednom riječju Poljaci nijesu dali Ukrajinacima da žive, da razvijaju svoju nacionalnu kulturu, jer je u njihovim šovinističnim planovima čitava Galicija bila poljska zemlja i takovom je morala ostati.

Samostalna Zapadno-Ukrajinska Narodna republika i poljska navala.

S propašću Austrije imalo je da prestane i poljsko gospodstvo nad Ukrajinima u Galiciji. U listopadu 1918. g. proglasilo je Ukrajinsko Narodno Vijeće na ukrajinskom teritoriju Galicije (to je prava Galicija) samostalnu Zapadno-Ukrajinsku Narodnu Republiku. Ta je Republika imala obuhvatati sav istočni i srednji dio bivše avstrijske Galicije do rijeke Sana i Poproda s gradovima Sanok, Peremyšlj, Jaroslav, Ljvov (Lemberg) glavni grad, Boryslav (veliki izvori petroleja), Stanyslavu, Kolomyja, Ternopilj. Veličina: 55.300 km² i 5.450.000 stanovnika, od toga 74,4% Ukrajinaca, 12,3% židova, 12,1% Poljaka, 1,2% Nijemaca i drugih. Državnom je privremeno upravljalo Narodno Vijeće i od njega imenovani državni sekretarijat.

Ali stari poljski imperijalizem nije mogao podnijeti, da ukrajinski narod sam gospodari na svojoj zemlji. Uz to je Galicija jako bogata petrolejem i solju pa zato Poljaci nikako nisu mislili da je puste iz svojih pandža. Zato već prvih dana iza proglašenja Zapadne Ukrajinske Narodne Republike pošalju oni svoju vojsku, da Galiciju silom pokori i da je priklupi Poljskoj Republici. A jer je poljska vojska bila preslaba, da svlada Ukrajince, koji su u velikim oduševljenjem branili svoju mladu slobodnu državu, dozovu u pomoć znanu armiju generala Hallera, koju su formirali Francuzi i odredili je za borbu s boljševicima. Haller međutim, mjesto da navali na boljševike, koji su se prijetili Poljskoj i cijeloj Europi krvavom revolucijom, odvede svoju armiju u Galiciju, da pojača poljsku frontu pred Ljvovom, kojeg su Ukrajinci očajno branili.

Deset mjeseci (od listopada 1918 do srpnja 1919) vodio se u Galiciji krvavi rat. Ukrajinci su branili svoju mladu slobodu s nečuvanim heroizmom, ali Poljaka je bilo mnogo više a uz to ih je Francuska bila izvrsno naoružala, dok je ukrajinski vojski brzo ponestalo municije i ona se morala povući za rijeku Zbruč na veliku Ukrajinu. Bilo je to koncem junija 1919, kada je junačka, do kraja izmučena ukrajinska galička vojska morala da ostavlja rođenu grudu, za koju je toliko krvi prolila.

Vrhovno je Vijeće antante nato riješenjem od 25. juna 1919 dozvolilo Poljskoj, da zaposjedne Galiciju do rijeke Zbruč. U 3. točki tog riješenja veli se: Poljska će vlada istom onda moći uvesti u Galiciji (svoju) civilnu upravu, kad sklopi s državama antante dogovor, u kojem će morati biti zagarantirana što veća autonomija tog teritorija kao i politička, vjerska i osobna sloboda stanovništva.

Međutim do danas nije još Poljska sklopila s antantom nikakvog dogovora glede uprave ukrajinske Galicije, nego upravlja tom nesretnom zemljom po svojoj miloj volji. Tako je ukrajinski narod Galicije dospio u pandže svog najljućeg neprijatelja i zatirača, koji upire sve sile, da do kraja zatre ukrajinski narod u Galiciji. Zatim ide poljski okupacioni režim, ide brutalno, ne birajući sredstva.

Što rade Poljaci u okupiranoj ukrajinskoj Galiciji.

Da postignu cilj, da poloniziraju ukrajinsku Galiciju i da od ukrajinske 74,4% većine stvore manjinu i da tako mogu pred svijetom odonosno pred antantom, koja si je pridržala suverena prava nad Galicijom, dokazati pravo na Galiciju, upeli su Poljaci sve sile, da unište u Galiciji sve, što je ukrajinsko. Dokle: uništavanje ukrajinske nacionalne kulture (zatvaranje ukr. škola, progon kulturnih institucija), progon ukrajinske grkokatoličke crkve, zatvaranje i interniranje svećenika, siljenje na prelaz u rimokatoličku crkvu, jer time se ujedno vrši polonizacija itd. itd. Kulminira taj krvnički režim u

ciničkoj kolonizaciji ukrajinske Galicije sa kolonistima iz zapadne Poljske na golenim veleposjedima, koji se sada parceliraju, da se tako nasilnim putem stvori poljska većina, premda je u Galiciji premalo zemlje i za autohtono ukrajinsko pučanstvo.

Uništavanje ukrajinske narodne kulture.

Tu dolaze ponajprije u obzir ukrajinska škola, kao rasadište ukrajinske narodne svijesti. Već sam u uvodu bio rekao, kako je jadno bilo stanje ukrajinskoga školstva u Galiciji za Austrije. Sad su Poljaci, koji su se prije barem donekle morali obazirati na Beč, počeli sasvim bezobzirno zatirati i ono malo škola, što je iza Austrije ostalo. Još so u listopadu 1918. g. poljski buntovnici u Ljvovu upravo barbarski poharali i minirali zgradu Ukrajinskog Pedagoškog Društva. Nisu pošteđili ni školskih klupa. Poljaci so rekvirirali prostorije ukrajinskih škola i ukrajinskih institucija, a mnogih nijesu još do danas ispraznili, premda mogu dobiti druge prostorije, koje nisu tako potrebne u druge svrhe. Tako su okupirali zgradu grkokatoličkog sjemeništa u Ljvovu, polovica nije bila nikada ispražnjena, a koncem ove školske godine dode naredba poljskog ministarstva iz Varšave, da zgrada sjemeništa prelazi sva u državne ruke i u njoj će biti smještena glavna pošta! Tako su prvi viši ukrajinski kulturni zavod Poljaci jednostavno bacili na ulicu.

Senat ljvovskog sveučilišta, u kojem dakako nema nijednog Ukrajinca, izdao je 15. jula 1919, br. 2221, naredbu, da se na univerzi mogu upisati samo državljani poljske republike, koji su izvršili svoju dužnost prema poljskoj vojsci. Time su svi ukrajinski akademičari bili isključeni sa ljvovskog sveučilišta, a za tim je baš išao poljski senat. Trebalo je onemogućiti ukrajinski omladini študij, tako zaustaviti stvaranje ukrajinske inteligencije. Na inozemski sveučilišta ne može ukrajinski akademik ići, jer je on redovno sin ubogog kmeta, koji ni kod kući u Ljvovu ne može da uzdržava svog sina.

31. maja 1919 izdalo je Pokr. školsko vijeće za Galiciju (u kojem nije više bilo ni onih sedam Ukrajinaca) naredbu, koja naređuje da se samo oni profesori i učitelji mogu primiti u službu, koji: 1. pred komisijom od trojice Poljaka (i to pouzdanih!) dokažu, da nisu bili neprijateljski raspoloženi prema Poljacima (poljskoj državi); 2. opozovu zakletvu vjernosti danu ukrajinskoj vladi; 3. svečano obavećaju, da su svaki čas spremni položiti prisegu vjernosti poljskoj državi. Time je opet Pokr. školsko vijeće isključilo od službe sve ukrajinske učitelje i profesore, koji su služili svojoj narodnoj vladi. Jer ni jedan čestit Ukrajinac nije mogao ispuniti postavljenih uvjeta. Zato su na mjesta ukr. učitelji dolazili Poljaci, koji su širili polonizaciju i nastojali, da ukr. školu čim prije pretvore u poljsku. Tako je ono malo ukr. škola, što je iza Austrije ostalo, bilo odsuđeno na smrt. Privatnih ukrajinskih škola nijesu Poljaci dopustili osnivati, a neke postojeće ukrajinske privatne gimnazije morali su radi represalija obustaviti obuku. U poljskim državnim gimnazijama morali su se ukr. đaci gušiti u nesnosnoj atmosferi mržnje i poljskog šovinizma. Na neke poljske državne gimnazije primali so se Ukrajinci samo onda, ako su poljski đaci bili s time sporazumni (sic!). Od 1,100.000 maraka poljskih potpora privatnim školama, što ih je vlada u Varšavi dodijelila, dobila je samo jedna privatna ukrajinska gimnazija (u Bohatynu) 30.000, a ostalo je otišlo na poljske škole!

I tako vidimo na svakom koraku, kako Poljaci hoće da sistematski uništavaju ukrajinske škole, bez kojih nijedan narod ne može živjeti.

(Dalje sledi.)

Pregled.

Kam plovemo?

Dober pregled o krizi svetovnega nazora v Evropi je prinesla »Neue Freie Presse« 21. januarja 1922 iz peresa R. N. Coudenhove-Kalergi. Za nas so njegova izvajanja tem bolj pomembna, ker sam ni pristaš krščanskega svetovnega nazora. Razvoj od časa, ko je jelo krščanstvo kot nazor, ki ureja celokupno privatno in družabno življenje, propadati, pa do danes, slika pisatelj sledeče (posnemamo samo bistvene poteze s posebnim poudarkom onih strani, ki se nanašajo na družabno moralo):

Krščanstvo.

Krščanstvo ima neomajne večnostne pojme, kojih veljava stoji kljub več ali manj širokemu tolmačenju njihove dalekosežnosti ali njihovega delnega smisla, izven vsakega dvoma. Vse ima svoje izhodišče iz Boga in zopet vse stremi nazaj k njemu. Bog je bil — tako se izraža pisatelj — za srednjeveškega kristjana ravno taka dejavnost, kakor je za modernega človeka gravitacija ali elektriciteta. Krščanska morala je bila neobhodni člen božjega vesoliskega reda in je urejala osebno razmerje človeka do Boga. Zato je veljala za nepremakljivi temelj vsega kulturnega, gospodarskega in socialnega življenja. Kdor je hotel omajati ta temelj, se je smatral za sovražnika človeške družbe in se je temu primerno z njim postopalo.

Od krščanstva do prosvetljenstva.

Od Lutrovega odpada od cerkve sem začena propadati tudi ves krščanski svetovni nazor sredi velikega dela človeštva. Najprej odpad od cerkve, potem odpad od večine verskih resnic (prosvetljenstvo), po čem odpad še od zadnje verske resnice, Boga (materializem), zadnja štacija pa je odpad od morale. Eno sledi dosledno drugemu.

Prosvetljenstvo.

Prosvetljenci 18. stoletja so mislili, da lahko uničijo krščansko vero, ne da bi oškodovali krščanske morale, borili so se zoper teoretično krščanstvo, obenem so pa hoteli ohraniti praktično krščanstvo, to je: hoteli so razbiti vso stavbo, strehe pa se ne dotakniti! Morebiti je Bog, morebiti ga ni; na tem dvomu nad dozdej najvišjo resnico ni mogoče zidati morale. Zato so moralo oprli na avtoriteto zakona in navade, medtem ko so na vseh drugih poljih avtoriteto pobijali. Zato so morali najti drug temelj morali: človeštvo. Toda kaj je to drugega kakor egoizem? Ljubiti človeštvo se pravi ljubiti sebe, v človeštvu in človeštvu v sebi, brez Boga pa je človeštvo nekaj prav tako nepo-

polnega, kakor je nepopoln vsak posameznik brez Boga. Od vesoliskega egoizma človeštva, ljubečega samega sebe, do privatnega egoizma ljudi, od katerih vsak ljubi samo sebe, je le en korak. Ljudje so pa dosledno sklepali: kjer ni nič božastvenega, tam tudi ni nobenih vrednot, to je: ničesar zaradi česar bi bilo vredno moralno živeti, torej sploh ni nobene večnostne morale! »Bog je umrl v veri Evrope, njemu je v kratkem presledku sledila morala.«

Materializem.

Ta je dokončal, kar je liberalno prosvetljenstvo začelo. Za materializem ni ne Boga ne morale, ker je vse le razvoj materije. Morala je le dobra, da se nevedne mase lažje vodijo. Krščanski čut množice so materialistični voditelji Evrope zdaj izrabljali za svoj protikrščanski imperializem, s tem so pa krščanstvo tem prej v masah ubili. Proti materialističnemu kapitalizmu se je dvignil ravnotako materialistični marksizem. Zdaj so si vlado nad razkristjanjenim svetom razdelili med seboj kapitalisti in demagogi, izkoriščevalci ljudstva na eni in zapeljivci na drugi strani. »Resnični idealisti se zasmehujejo in ubijajo. Malik izkoriščevalcev je denar, malik demagofov vlast. Kdor je zgoraj, si hoče svoj položaj zasigurati z obklopom iz mrličev — kdor je spodaj, hoče črez goro žrtev zlesti na vrh.«

Kaos.

Politični in gospodarski kaos, ki ga danes doživljamo, je posledica propada morale, propad morale v Evropi je posledica propada krščanskega svetovnega nazora. Toda mi še nismo padli do poslednje stopnje. Kajti še vedno sledi znaten del evropskega človeštva krščanstvu, ako ne iz višjih razlogov, vsaj iz navade. Tak slab fundament pa se mora kmalu zrušiti. Ako se ne pojavi nov boljši svetovni nazor, še preden se krščanski popolnoma razkroji, postane Evropa ena sama velika družba zločincev; vsak bo rajši go-ljufal in kradel, nego pošteno delal, število otrok in produkcija bosta padala, kredit bo nehal, korupcija postane splošna in segnita Evropa postane plen azijskih narodov, ki so si ohranili več vere. Socialna reforma brez moralne ne bo bele rase rešila propada; če se odpravi kapitalizem, ostane pa imoralizem, ne bo nič bolje. Rešitev je v etično-socialni reformi, v reformi duha in ustroja evropske družbe.

Kaj zdaj?

Coudenhove-Kalergi, ki je tudi krščanski svetovni nazor zavrgel, pravi: »Ako se Evropi to posreči (sezidati namesto krščan-

skega nazora novega), potem je »prosvetljenje« bilo blagoslov za človeštvo; ako pa se pokaže, da je Evropa preslaba za tako ogromno delo, potem je bilo »prosvetljenje« njena poguba in bi bilo bolje zanjo, ako ne bi bila nikdar zapustila trdnih tal srednjeveškega krščanstva.« Pot nazaj h krščanstvu se mu zdi zaprt. »Prosvetljenje je uničilo vse mostove, požgalo vse ladje, zato ostane Evropi le druga pot, ki kaže naprej — ali k zmagi ali v smrt.»

K temu pač ni treba veliko pripomniti. Za kak enotni novi nazor namesto krščanskega kljub skoro 400 letnemu razvoju anti-krščanske miselnosti niso dani niti začetki. Popolnoma nedoumljivo je, kakšne nove etične nazore bi bilo mogoče postaviti namesto krščanskih Moralno brez Boga pa kujejo filozofi v svojih kabinetih, toda življenja ji niso mogli vdahniti; nasprotno, kolikor bolj ji človeštvo sledi, toliko bolj propada. Kakšen novi pojem o Bogu, to je tudi nemisljivo. Višjega ni nego je evangelijski. Ali Bog, ki ga je razodel Kristus, ali pa nobeden. To se pravi res: Ali življenje ali pa smrt. F. T.

Dve važni izjavi Lloyd Georgea.

V iskrenost diplomatskih in državniških izjav se je svet odučil verovati; za njihovimi lepimi besedami smo navajeni sumiti manj lepe, sebične namene. Vendar bomo morali pri Lloyd Georgeu napraviti izjemo, ker ne more biti dvoma, da se krije za njegovimi prizadevanji in izjavami v prilog resničnega pomirjenja med narodi nekaj pristnega; bistveno krščansko umevanje narodnega načela in medsebojnega razmerja med vsemi narodi. Sporazum z Irsko in njegova prizadevanja v Genovi, Haagu in zdaj v Londonu, niso le prazne kretnje. Poslej pa imamo od njega dve velepomembni izjavi, ki jih moremo smatrati kot njegov politični credo in ki zaslužita, da se ju obširneje registrira.

Prvo izjavo je Lloyd George podal povodom Mazzinijeve proslave v Londonu. Tu je slavil Mazzinija kot največjega modernega Italijana in kot eno prvih veličin. Potem je nadaljeval: Nauki, ki nam jih je dal Mazzini, so danes času primernejši nego so bili tedaj, ko jih je izrekel. Mazzini je bil prerok nacionalizma in danes, po 80 letih, so našle njegove doktrine praktično uporabo in so dale življenje novim državam, ki so nastale v Evropi po veliki vojni. Plemena, ki so jih tlačili Turki, Avstrija in Rusija, so dobila svojo neodvisnost in svobodo temeljem Mazzinijevih načel, ki so služila tudi Irski. Država pa, ki ji je dal pravec Metternich, je izginila; ravno tako se je zrušil v prah močni in cvetoči imperij, ki ga je bil ustvaril Bismarck.

Mazzinijeve doktrine triumfirajo povsod. Danes imamo svobodno in neodvisno Jugoslavijo, svobodno in neodvisno Češkoslova-

sko, tu je tudi Poljska, istotako svobodna in neodvisna, kakor so svobodni in neodvisni narodi, ki so se odcepili od ruskega carstva. Mazzini je vrgel v svet tudi idejo o zvezi narodov. Danes, 50 let po njegovi smrti, imamo v njegovih načelih vse potrebne elemente za obnovo Evrope. Mazzini je označil kot narodno dolžnost, da spoštujemo pravice vseh narodov in mi začenjamo to načelo udeleževati. Mazzini ni veroval, da bi se mogla država in narod dvigniti na razvalinah drugih narodov in držav. Zato je v času, ko je obstojala globoka mržnja med posameznimi vladami, ko so se Rusija, Prusija in Francija sovražile med seboj in podpihivale na sovražstvo tudi druge narode — učil, da se na sovražstvu ne da nič zgraditi.

Ta načela, ki sem jih prejel od Mazzinija — je nadaljeval Lloyd George — nameravam z vsemi silami priteniti na današnjo Evropo. In jaz želim, da bodi Evropa zajednica pobratenih narodov, v kateri naj ne bodo svobodne samo Jugoslavija in Češkoslovaška ter ostale države, marveč v kateri naj bi bil pomirjen in svoboden tudi Balkan. In v taki Evropi naj bo, če želi, svobodna tudi Irska.

Načelo svobode in neodvisnosti narodov je priznano, toda to je žele polovica idealnih Mazzinijevih doktrin. Treba je, da se narodi nehajo sovražiti in da se pobratijo, ker jim to edino more dati resnično svobodo in ker bomo drugače zopet izgubili svobodo in prešli v suženjstvo. Tudi tu veljajo Mazzinijeve besede, ki jih je zapisal pred 50 leti: »Dan po zmagi je hujski nego predvečer boja.« Evropo je treba osvoboditi nacionalnega sovražstva, treba jo je rešiti nesreče, v katero je bila zašla po Napoleonovih vojskah. Vodimo tedaj preprosto politiko, politiko sodelovanja med svobodnimi narodi v blagor celokupnega človeštva.

Ta izjava Lloyd Georgea se povsem krije z idejo krščanskega nacionalizma in univerzalizma, kakor jo tudi mi vedno podarjamo. Prava obsodba pa je ta izjava nad tistim nacionalizmom, ki dviga nacionalno misel na mesto religije in ji podreja vse drugo. Tak nacionalizem ne priznava nobenih etičnih zakonov. V tem duhu je n. pr. pisano tudi predavanje Ljube Jurkovića »O vidovdanski religiji«, kakor je čitamo v »Sl. Narodu« dne 4. in 5. julija t. l. Dokler bo prevladoval v svetu tak ekskluzivni nacionalizem, bomo zastoj čakali na pravi mir in pravičnost, na bratski sporazum med narodi, ki je edini vreden cilj vsake narodne in mednarodne politike.

V svoji drugi, nič manj pomembni izjavi je Lloyd George odkril, odkod njemu, pristnemu in zavednemu sinu razpito praktičnega, trgovskega angleškega naroda, tolik smisel za idealne ideje Mazzinija, odkod tako ple-

menit univerzalizem. To je povedal Lloyd George v svojem govoru, ki ga je imel nedavno v cerkvi metodistov, pripadnikov Wesleyeve sekte. George je izjavil, da sicer sam ni metodist, da se pa v polni meri zaveda, da je za svoje svetovno prepričanje vse dolžan verskemu preporodu, ki mu je bil začetnik Wesley. Pa ne samo on osebno, ampak celokupni angleški in ameriški narod se imata za svoje globlje in širše pojmovanje človečanskih nalog zahvaliti John Wesleyu. Njegova zasluga je, da nasilno, brezobzirno boljševo naziranje na Angleškem ni našlo tal, njegova zasluga, da se je evoliucijski proces, ki je bil na celini silovit, izvršil na Angleškem umerjeno, stopnjeno, polagoma. Kontinent je pač imel za svoja propovednika nove dobe Voltaira in Rousseaua (brezverca), Anglija pa verska pokretnika Wesleya in Whitefielda. Na kontinentu je revolucija bila gospodarska, socialna in politična, na Angleškem in v Ameriški Uniji pa predvsem verska. Odtod tolika razlika med mišljenjem angleških in ameriških zastopnikov ter mišljenjem kontinentskih državnikov na mednarodnih konferencah (Wilson v Versaillesu, Lloyd George v Genovi).

V nadaljnjem govoru je Lloyd George naglašal, da je bil Wesley odločen pacifist in dejal: »Ena Wesleyevih izjav je v tem pogledu posebno značilna in vredna, da se je v tem zgodovinskem času spomnimo. Wesley je rekel: Ako vsi narodi, pa naj bodo poganski, mohamedanski ali krščanski, polagajo svoje končne težnje za obstoj na vojsko, kaj hočete potem boljšega dokaza o skrajni degeneraciji vseh narodov v najelementarnejših pojmih razboritosti in kreposti in o pomanjkanju vse blage volje in človečnosti? Ljudje ne bodo pametni vse dotle, dokler ne bodo več poznali vojske. A dokler gospodari ta pošast brez vseh meja — ali dejansko obstoja pamet, poštenje in človečnost? Polagoma bodo ti pojmi ginili, dokler končno ne izgine vsaka sled o njih ter bodo te velike odlike človeškega duha postale prazne besede.« Ta Wesleyeva izjava bi morala biti zapisana na zidovih hrama Zveze narodov, a ne z zlatimi črkami, ker te se dajo izbrisati, ampak s črkami, ki so neizbrisne in ki zapuščajo v človeški duši globoke sledi.»

Tu je Lloyd George odkrito izpovedal, da izvaja svoja občečloveška načela v narodni in mednarodni politiki iz verskega, krščanskega vira.¹ S tem je dokazal, da se Gladstoneova velika tradicija v Angležih še ni izpačila. Na vsak način tvorita ti dve izjavi Lloyd Georgea občečloveško pridobitev, na katero se bodo vsi prijatelji višjega in boljšega reda na zemlji vedno z uspehom opirali.

V. K.

Gospodarska in politična demokracija.

Delavski voditelj in minister Stegerwald je imel letos 1. marca v Bochumu govor, v katerem je krepko začrtal obrise novega državnega reda. Iz pristnega čuta za državno enoto in iz versko-nravnih načel naj izhaja tok javnega življenja, deleč se v dve struji: v gospodarstvo in v politiko, v stanovsko zastopstvo in politično stranko.

Okrog Stegerwaldovega govora, ki mu pripisujejo veliko važnost, se je razvila v časopisju in obzornikih centrua živahna debata. W. Kahmann je priobčil (Kölnische Volkszeitung, 22. marca 1922) članek, ki ocenjuje pomen in izgled Stegerwaldove zamisli tako-le: Po vojni so nastala silno škodljiva trenja med gospodarstvom in politiko. Vojska in sledeča ji revolucija sta močno razkrojili politične stranke, na drugi strani pa sta tudi silno okrepili gospodarske in stanovske organizacije. Strokovne organizacije so s strašnim orožjem političnih stavk stopile v politično areno. Razvila se je cela panoga državne uprave, ki se peča s spori med delom in kapitalom. Z eno besedo: Čisto nova mogočna dejstva dokazujejo, da so se naloge moderne države tako bistveno izpremenile in narastle, da je stara posoda države počila: liberalna, le na politični (in ne na socialno-gospodarski) demokraciji zgrajena država je v krizi.

V ta razvoj stopa nova pomembna prvina s postavo o svetih (Rätegesetz) in z weimarsko ustavo. Ideja stanovske in gospodarske samouprave je tu, prvo priznanje je našla v »državnem gospodarskem svetu«, ki je celica za bodoči gospodarski parlament. Kriza bo odprta v hipu, ko se državni gospodarski svet, oprt na voljo orjaških gospodarskih organizacij, ne bo več zadovoljil s sedanjimi pravicami in delokrogom. Nazaj ni mogoče, ker zapirajo največje politične in gospodarske organizacije pot in ker je stari sistem državne uredbe nezadosten. Mogoče je le naprej; Stegerwald je pogumno in jasno povedal, da je treba po potu organičnega razvoja k gospodarski ustavi iskati izenačenja med političnimi in socialno-gospodarskimi silami in sicer tako, da gospodarska samoupravna telesa urejajo socialne in gospodarske naloge, politične zbornice pa čisto politična in kulturna vprašanja.

Stojimo pred silno težavnim vprašanjem, kako zgraditi ta sistem, ki naj sega od posameznega člana stanu gori do vrhuca države. Nemčija že ima vrh: državni gospodarski svet; a ta visi v zraku, ker ni široke podlage. V to podstavo bi mogli vzidati še obstoječe stanovske organizacije: trgovske zbornice, rokodelske in kmetijske zbornice. Četrta in najvažnejši organizem za gospodarsko samoupravo morejo postati delovne skupnosti (Arbeitsgemeinschaften), ki temeljijo na paritetnem zastopstvu dela in kapitala. (Tudi socialni demokrati Nemčije

¹ Iz iste vira je nedvomno zajemal svoj idealizem tudi Mazzini, najsi tudi je bil na zunaj svobodomislec. Samo krščanska kultura je mogla roditi Mazzinija.

si od industrijskega »Burgfrieden« mnogo obetajo.) Peti sestavni del gospodarsko-samoupravne ustave naj bi tvorile borze svobodnih poklicev. Iz teh stanovskih prvin sestojijo okrajni gospodarski sveti, nad njimi pokrajinske stanovske zbornice in slednjič na vrhu državna gospodarska zbornica.

S tem prihajamo do sistema dveh zbornic: Politična in gospodarska zbornica. Ne bo lahko, oddeliti jima polje in točno ločiti vprašanja gospodarskega značaja od političnih. Še težje je vprašanje, ali naj bo stanovski parlament političnemu nadrejen ali podrejen. Toda pogumno se je treba lotiti teh podrobnih problemov o načinu ureditve, potem, ko smo si v načelu edini glede sistema. Naloge politične in posebno še kulturne narave zaslužijo, da jih dvignemo visoko nad spore gospodarskih interesov in skupin v čisto luč svetovnega nazora. Le tako se bodo mogle politične stranke preroditi k načelnosti.

Medtem ko se v Nemčiji živahno bavijo z vprašanjem o načinu, kako organizirati vzporednost med politično in gospodarsko samoupravo, je to vprašanje v programu S. L. S. po koncepciji dr. Gosarja podrobno rešeno.

j. k.

Konec delovne skupnosti v Angliji.

Koncem julija 1921 so zastopniki delodajalcev in delavstva na Angleškem javili izstop iz državne industrijske konference, ki jo je sklicala angleška vlada v l. 1919. Imela je biti posvetovalni uradni organ o socialni politiki in zakonodaji. Sestavljena je bila iz 30 veleindustrijcev in 30 odposlancev strokovne zveze (Trade-Union) in je aprila 1919 predložila vladi vrsto predlogov, ki jih je bila konferenca enoglasno sklenila. Vlada si je predloge osvojila. Med predlogi so bili sledeči: postavna uvedba 48 urnega tedna v industriji; postavna zaščita najmanjše mezde; posebni ukrepi za boj proti brezposelnosti in vrsta drugih važnih reform.

Dve leti nato je moglo delavstvo ugotoviti, da je osemurni delavnik postal dejstvo — a ne po zaslugi delovne skupnosti — vse druge reforme so padle pod mizo. Znamenito glasilo fabijancev »New Statesman« (30. julija 1921) je prineslo važen članek o koncu delovne skupnosti (Whitleysma). Misel o delovni skupnosti je začela prodirati v hipu, ko se je pripravljalo delavstvo na splošni napad na kapital. Takrat je vlada vrgla v javnost geslo, da je treba ustvariti stalno alianco med delavci in delodajalci, zvezo, temelječo na sedanjem industrijskem sistemu. »Odbori Whitley« so se ustanovili v številnih podjetjih male industrije, niso pa prodrli v velepodjetja najvažnejših strok. Vsaka večja Trade-Union je izšla na polje z obširnimi načrtom za nove pridobitve. Vlada je hotela dobiti časa, da bi ustavila in razblinila vihar. Zato je začetkom 1919 razširila misel o delovni skup-

nosti in je ustanovila paritetično »komisijo Sankey« za premogovno industrijo, da bi s tem zlomila strnjeni napad premožarjev, ki je šel za podružabljenjem premožnikov. Vse predloge te komisije je vlada sprejela, vsi so šli v koš. In ta komisija je postala skromno mesto, kjer se vršijo pogajanja o mezdnihih sporih.

Med letoma 1919 in 1921 se je izvršila globoka izprememba. Medtem, ko so se Trade-Unions l. 1919. le s samopremagovanjem odločile, da odložijo orožje in se v »odborih Whitley« sporazumejo z delodajalci, je sedaj drugače. Sedaj izstopajo delodajalci iz delovnih skupnosti in se postavljajo na stališče »svobodnega dela«. Der Moor hat seine Pflicht getan. »Je značino,« pravi revija, »da je ozračje polno godbe o delovni skupnosti med delom in kapitalom takrat, kadar stoji delavstvo s puško ob noži pripravljeno za napad. Ko pa je trg depimiran in delavstvo stopi nazaj, zgubi sodelovanje, delovna skupnost, soudeležba na dobičku, vso popularnost. Ta poslednji odsek industrijske politike doživljamo zdaj in zato so utihnil sladki glasovi o miru med delom in kapitalom in spet je delavsko ljudstvo bogatejše za eno grenko skušnjo.«

j. k.

Revije.

Gospodarska geografija. Sestavil dr. Vinco Šarabon. Ljubljana 1922. (310 strani.) — To delo, prvo svoje vrste v slovenski znanstveni literaturi, je v ponos našemu znanstvu. Ker smo knjigo dobili v recenzijo, ko je bila revija že dotiskana, se moramo omejiti samo na naznanilo tega zlasti za vsakega sociologa in narodnega ekonomista prevažnega dela. Zato bomo prihodnjic poskrbeli za temeljito oceno.

Dr. P.

Vzor-človek ali Osebnost kot ideal. — Spisal dr. J. Jeraj. Maribor 1922. (78 str.) — S to knjižico je stopil pisatelj v vrsto onih dozdam že maloštevilnih naših mislecev, kateri razmotrivajo praktična življenjska vprašanja z etičnega vidika, kakor so: dr. A. Ušeničnik, prof. Osvald in še kateri. Dr. Jeraj je s svojim kratkim, pregledno razpredelanim in vse probleme osebnostnega vprašanja zadostno izčrpajočim delom našo etično-pedagogično literaturo v resnici obogatil čemu, zakaj živeti, za čem stremeti, v kateri smeri razvijati lastno osebnost, kakšen življenjski ideal sebi ustvariti, po kakšnem in katerem vzoru oblikovati svojo osebnost — to je vprašanje, ki pisatelj nanj s prepričevalno silo odgovarja. Kar posebno kaže, da se je pisatelj v ta problem samostojno poglobil, je to, da nikjer ne stopa vsiljivo v ospredje kakšna tendenca, ampak da se zdi teofilski značaj rešitve problema (da rabim Osvaldov izraz) čisto naraven. Tudi svetovni nazori se ob osebnostnem vprašanju najučinkovitejše razjasnjujejo in kaže pisatelj v tem oziru svojo veliko erudicijo. Za inteligenta bo knjiga sredi povojne moralne

desorientacije lahko naravnost življenjski kažipot. Nam so te vrste dela še posebno zato simpatična, ker obračajo pozornost od čestokrat čisto neplodovitega, zgolj na formalni razum apelirujočega obravnavanja na sebi itak nerešljivih problemov (kakor je n. pr. spoznavna teorija in podobno) na vprašanja, ki so praktične važnosti za življenje, ki življenje obogatijo in oplešujejo, služijo dobremu in govorijo tudi srcu. Tudi bogati seznam citiranih del bo išočim življenjske resnice zelo služil.

F. T.

La Grande Revue ima v majevštevilkah: Rabindranath Tagore: Vzhod in Zapad v Indiji v bodočnosti. — Gustave Fimon objavlja toplo pisane spomine o svojem prijatelju Pavlu Deschanelu, zadnjem francoskem predsedniku, ki ga opisuje kot stvarnega parlamentarca in pravega sina francoskega meščanstva. — Pacificus nadaljuje svojo razpravo o mirovnem delu Društva narodov v Ženevi. Tu obravnava gospodarsko blokado, ki je najhujše orožje v rokah D. N. Člen 16. pogodbe o Društvu narodov določa, da se mora nad državo, ki je član D. N. in ki je začela kak vojni čin zoper kakega člana D. N., ne da bi bila prej zaprosila za posredovanje ali predložila spor razsodišču, proglasiti popolna blokada. Ker je pa izvedba blokade pri današnji medsebojni gospodarski zvezanosti držav združena z mnogimi težavami, se je izvolila posebna komisija, ki je izdelala podrobnejše predloge o pogojih, proglasitvi, začetku in izvrševanju blokade. Skupščina D. N. jih je že sprejela, sedaj jih morajo posamezne države še potrditi, da zadobe obvezno moč.

Le Correspondant ima v dveh majevih številkah: Labonne: Kriza v Orientu in nacionalizem v Aziji; Panturanizem, njegov ideal, njegove aspiracije in možnosti; — Latreille: Mladost Lamartina; ***: Francosko-poljska bodočnost; Vermeil obravnava in kritizira delo Rudolfa Spenglerja »Propad zapada« (Untergang des Abendlandes); Fay: Amerikansko javno mnenje in Francija; De Maistre, Msgr. Duchesne (†); *** razpravlja o boleznih in slabostih britanskega svetovnega carstva v Egiptu in Palestini.

La Revue de Genève ima v junijski številki med drugim: Pingaud opisuje nastanek in razvoj trozveze med Avstrijo, Nemčijo in Italijo. — Klemperer polemizira z Barrès-ovimi izjavami o francoskem nacionalizmu in o »miroljubnih« francoskih nalogah ob Renu. — »Evropejec« izvaja v članku: Sekcija iz Geneve, da moramo po neuspešnih konferencah poživiti delo za Društvo narodov, ki naj predvsem ustvari svobodno časopisno poročevalsko službo.

Bibliothèque Universelle et Revue Suisse (Lausanne, 1922) ima med drugim: Avenier: Mednarodno rečno pravo in režim na Donavi. — Grünberg poroča o tretji mednarodni konferenci dela, ki se je vršila v Ženevi od 25. oktobra do 19. novembra 1921.

Prva se je vršila 1. 1919. v Washingtonu, druga 1. 1920. v Genovi. Že mirovne pogodbe posvečajo mednarodni ureditvi delavnih razmer (delavni čas, brezposelnost, varstvo zoper boleznih) posebno poglavje (v verzajskem miru trinajsto). Zato se je 1. 1919. ustanovila stalna organizacija dela. Njen najvišji organ je mednarodna konferenca dela, ki se sestane vsako leto. Vsaka država odpošlje štiri delegate, od katerih imenuje vlada dva, druga dva pa izberejo delavske organizacije. Člani stalne organizacije dela niso le države, ki so članice Društva narodov, marveč tudi druge, n. pr. Nemčija. Sklepi konference izidejo kot priporočila ali pa kot pogodbeni predlogi. Medtem ko imajo priporočila značaj nasvetov, se obračajo pogodbeni predlogi na vlade s pozivom, naj jih ratificirajo in uzakonijo. Plod washingtonske konference je bilo 6 priporočil in 6 pogodbenih predlogov, genevske 4 priporočila in 3 predlogi, ženevska pa je izdelala 8 priporočil in 7 predlogov. Izvršilni organ je Svet Stalne organizacije dela, ki ga podpira Urad S. O. D.

Deutsche Revue (junij) ima med drugim: Wahnschaffe: Državni kancler Bethmann-Hollweg in pruska volilna reforma, kjer podaja marsikatero zanimivost iz zakulisnega boja za demokratično volilno reformo v Prusiji; Heunings: Državljanstvo in naturalizacija v Angliji; v tej tudi za nejurista zanimivi razpravi razvija angleško pravno stališče, po katerem je državljan vsak, ki je rojen na državnem ozemlju (ins soli), dočim se druge evropske države drže načela, da otrok pridobi državljanstvo očeta, žena pa državljanstvo moža (ius sanguinis). — Obenem pa navaja zanimivi razvoj tega prava na Angleškem med svetovno vojno. — Meissner objavlja spomine grofa Waldersee-ja, začasnega zastopnika Nemčije v Parizu 1. 1871.

Hochland ima v junijski številki: Dr Guardini, Probujenje cerkve v dušah, — Curtius, Balzac in religija, — Dr. Eberz, Aktivna in pasivna vernost v Španiji, — Naumoff, Današnja Rusija (jako interesantna in objektivna sodba o boljševizmu).

Sozialistische Monatshefte (12. in 13. zvezek) prinašajo: Engler: Valuta in delo; Quesel: Pogled na Genovo. Angliji ni v Genovi uspelo, da bi bila izolirala Francijo. Zato je v glavnem obveljalo francosko stališče glede reparacij in ruskega vprašanja. Boljševiki se nahajajo ob robu propada in jim pri sedanjih odrezanosti od sveta grozi še samoblokada v notranjosti radi finančnih težkoč. Namen angleške izolacijske politike je bil predvsem ta, da odrine Francijo od kavkaških petrolejskih vrelcev. Zato je tudi za Nemčijo edina pot neposredni sporazum s Francijo. — Schippel: Strokovne organizacije delovne družbe in zveze delodajalcev. — Stühmer: Nemške strokovne organizacije po vojni. — Hanna: Delavka v strokovni

organizaciji. — Mensching: Sodba o verstvu.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik (Tübingen, 3. zvezek) ima: Alfred Weber; Nemška finančna možnost sedaj in v bodočnosti; Pribram; Nemški nacionalizem in nemški socializem; Neissen: Zakon pojemajočega zemljiškega donosa in gospodarski razvoj; Lutkens; Problem vojne in marksistična teorija. — Viktor Korošec (Staatsrechtl. Fakultät, München).

Von Belgrad bis Buccari, Eine unphilosophische Reise durch Westserbien, Bosnien, Hercegovina, Montenegro und Dalmatien von Hermann Wendel. Druck und Verlag der Frankfurter Societät-Druckerei, Frankfurt am Main. — Ob priliki lanskega velesejma je bil Wendel v tretjič v Ljubljani. Prišel je bil z Dunaja po Donavi v Belgrad in od tu po poti, označeni v naslovu knjige, preko Zagreba v Ljubljano. Pot od Belgrada do Bakra je opisana v knjigi, ki »naj ne bo vodnik po Jugoslaviji, ampak zapeljivka k življenju«. Vso knjigo preveva dobra volja, humor in veselje do življenja. Saj pisatelja še ne sili protin, da bi se kopal v lildžu; čvrsto zdravje mu omogoča dolge nočne razgovore s prijatelji v veseli družbi in kopanje v morju in rekah mu je tak užitek, da se nam predstavi na str. 91 portretiran do vratu v morski vodi. Nanj bi človek apliciral nekoliko predrugačene Goethejeve besede: »Strečen, komur je dala mati priroda pravo naravo. Überall empfiehlt sie ihn, und nirgends ist er ein Fremdling.« — Res, Wendel ni nikjer tujec; kamor pride, ga že čakajo stari znanci in prijatelji ali si pa pridobi novih. Z njim govori brez pridržka srbski kmet, ki trdi: »V Nemčiji se mi je godilo v ujetništvu bolje nego tu v svobodi« (20), kmet iz okolice Užic ga vabi na svoj dom kamor je »samo pet ur hodá«, odkrito mu potoži o položaju muslimanov v Jugoslaviji eden njihovih voditeljev (51), nič ne skriva svojega srca in ogorčenosti nad velesrbstvom voditelja Hrvatske težačke stranke (52). Na ta način je pisatelj res veliko videl in dosti slišal od kmetov v gostilni in od raznih javnih delavcev, zlasti ker je svoje doživljaje lahko kontroliral v razgovoru s svojima spremljevalcema Milanom Konstantinovičem, podravnateljem belgrajskega presbira, in Slovencem dr. Lajovicem (bratom skladatelja Lajovica). V kaka daljša razmotrivanja o političnih in gospodarskih vprašanjih se pisatelj namenoma ne spušča. Mirno konstatirana dejstva govorijo sama. Pisatelj se popolnoma prepusti vtisom, ki ga napravi nanj tu in tam n. pr. kulturna zanemarjenost, ki spravi dva Slovence v Dubrovniku v tako ogorčenje. Kot zgodovinar in narodni ekonom se zaveda, kako počasi uspeva cvetka kulture celo tam, kjer jo gojijo že stoletja in kjer je stavila zgodovina in geografija manjše ovire. Vendar se pa vpraša, ko vidi v Grudi v Dalmaciji težake, ki potrpežljivo čakajo pred občinskim uradom na rešitev

svojih skrbi, zvezanih z agrarno reformo, ali ne bodo ti ljudje — vstali, če bo čakanje trajalo le predolgo. — Pri vsej kulturni zaostalosti je pa veselo znamenje, da se ljudje tega zavedajo in da so prežeti z željo, da bi se učili. Svetovna vojna jih je razpršila po svetu in tisoči mož v najboljših letih so prišli kot vojaki ali ujetniki v dežele z večjo kulturo. »Die aus deutscher Gefangenschaft heimgekehrten Bauern sind im Wirtschaftlichen, auf dem Acker wie daheim, den anderen um ein paar Nasenlängen voraus« (29). Sploh je zanimivo opazovati med Srbi, da so med svetovno vojno najmanj srda zapustili v njihovih srcih Nemci (iz Nemčije); dosti bolj so se obsovali Avstriji, predvsem Madžari in — Bošnjaki, a še mnogo bolj Bolgari. Zanimivo in duhovito pisano knjigo krasi nad 50 izvornih slik — fotografij pisateljevih. I. D.

Kulturna vprašanja.

Nekoliko pojasnila. »Njiva« je v 4./6. številki str. 110 napisala precej dolgo kritično poročilo o naši reviji. »Oba (urednika) zastopata nepomirljivo smer vaticanske politike, ki se poslužuje poleg drugih modernih pripomočkov tudi komunistične ideologije in taktike.« Mi torej ne delamo, ker nam tako ukazuje vest, ampak vaticanska politika; mi nismo glasniki socialne misli iz notranjega prepričanja, ampak le, ker smo si komediantsko razdelili vloge, da zavladamo nad množicami. »Njivi« ni mogoče očitati niti resnobe niti okusa, če presoja naše delo s tako nizkega vidika. — Drugi očitek je, da se naš list »sklicuje sedaj na tega, sedaj na onega avktorja«, zagovarja direktno »krščanski komunizem« in potem postavlja načelo »pristopa vseh do zasebne lasti, socializacije«. To opozorilo je zelo važno in hvaležni smo »Njivi«, da nam nudi priliko, da še bolj poudarimo značaj naše revije. »Socialna misel« je svobodna tribuna vseh, ki stoje na stališču krščanske etike in imajo voljo, da doprinesejo k rešitvi socialnega vprašanja. Zato naša revija ni glasilo S. L. S. in zato ni res »Njiva« dobro ve, da ni res!), da »kdor sodeluje, se je s tem dejstvom zapisal med aktivne bojevnike klerikalizma«. Smatrali smo za eno začetnih nalog »Socialne misli«, da poudari načelo krščanske svobode in vrže luč na brezmejno polje, v katerem se more gibati katoličan. Da, na tem polju je tudi prostor za krščanski komunizem (ki pa se v o s n o v a h razlikuje od Marxovega); vprašanje je le, ali ga je mogoče danes primeniti. In to zanikujemo. Nobenih protislovij in nesoglasij ni v tem, ampak le logika ljudi, ki gledajo na razvoj z vidika krščanske svobode. V tej zvezi se same razveljavijo tudi sledeče kritične opazke, ki zadevajo članek J. Kralja v 1. številki S. M.: »Le da se S. L. S. ne sklicuje na znanost, ampak na kompleks večnostnih, torej absolutno veljavnih

načel o človeku in njega razmerju do družbe. Tako torej, da moraš biti pristaš S. L. S., ali pa lomiš s svojim brezbožnim zadržanjem večna načela in boš gorel zato v loncu žvepla in svinca na vekomaj. — Poleg tona, ki ne stoji na višini, ki bi jo v interesu celokupne slovenske kulture želeli znanstveni reviji, je v teh stvkih še druga težka napaka. »Njiva« ne loči med cerkvijo, večnostno ustanovo za odrešenje duše, in med stranko, prehodno avtonomno tvorbo s političnimi, minljivimi cilji. So gotova osnovna načela, ki jih katoličan mora priznavati, če se noče izključiti iz občestva cerkve. Nekatera teh načel sega tudi na politično in socialno polje. (Ali nima morda »Njiva« načel, ki izvirajo iz nekega svetovnega nazora? Ali ni klasična socialna demokracija zasnovana na filozofiji zgodovinskega materializma?) Toda v okviru teh načel je široko polje za svobodno politično udejstvovanje krščanskega človeka. Dokaz temu je, da obstoja v mnogih deželah po več strank, ki priznavajo za temelj krščanska načela. Tako v Nemčiji, v Španiji, v Franciji. Absolutna so pač temeljna načela, relativne narave je ves ogromni sklad drugih političnih vprašanj, v katerih se mnenja morejo križati. — Druga kritika ni omembe vredna. — Radi nas in radi resnice so bile te besede potrebne. Zapisali smo jih v nadi, da bodo koristne tudi »Njivi«.

j. k.

Sodelovanje dijaštva pri vodstvu vseučilišč. Misel, da je treba dvigniti šosko življenje potom samouprave dijaštva na višjo stopnjo stalno prodira. Med Slovenci je napravil prof. Ozvald poskuse (l. 1911/14) v slovenskih oddelkih nemške gimnazije v Gorici. Razred je volil župana in prisednike ki so tvorili razsodišče v določenih disciplinarnih zadevah, so bili napram vodstvu odgovorni za skupne čine razreda in so imeli nalogo, skrbeti za red in snago v razredu. — Zelo različne naloge postavlja seveda vseučilišče. A tudi tu sledijo celinske države angleškemu zgledu in ustanavljajo vseučiliščno samoupravo. Italijanski državni zbornici je naučil minister Anile (popolar) predložil zakonski načrt o sodelovanju dijaštva pri vodstvu vseučilišča. Slušatelji vsake fakultete naj volijo tečajno zastopnike v fakultetni svet, celokupna akademska mladina voli odposlanca v vseučiliščni svet. V utemeljevalnem poročilu pravi prof. Anile, da se more italijansko vseučilišče dvigniti le, če se povrne k ustavi svobodne vseučiliške občine. V akademske in fakultetne svete naj nese dijaštvo svoje želje in zahteve, v njih naj stavi predloge glede pouka. Tako ustvarimo pravo vez med dijaki in učitelji, da postane vseučilišče prava delavnica, kjer sodeluje mojster z učencem. Tudi resnoba in disciplina bosta s to ustanovo pridobili, ker bo celokupnost dijaštva samega sodnik, in drugič, ker bo mogoče dijaštvu naravnost

tolmačiti gotove ukrepe akademske oblasti, ukrepe, ki jih dijaštvo čisto smatra za škane. — Tako bo davna zahteva velikih dijaških organizacij Italije izpolnjena že to jesen. Bilo bi potrebno, da bi se tudi jugoslovanski vseučiliščni krogi začeli resno in brez predsodkov pečati s tem vprašanjem.

Rudolf P.

Socialno vprašanje in gibanje.

Za pravno priznanje strokovnih organizacij. Eno temeljnih načel našega socialnega programa je, naj se anarhična liberalna družba preosnuje v organizem delovnih stanov. Te avtonomne stanovne je treba šele ustanoviti, dati jim pravno podlago in žive organe potom stanovskih zbornic. Tudi v drugih državah se širi misel, da je treba dati delovnemu človeku domovinsko pravico potom stanov: tako kot je danes človek član države, občine, tako naj bo član stanu. Ravno nam sorodne stranke, v Nemčiji centrum, v Italiji P. P. I., so postavile to zahtevo v prvo vrsto socialnega programa. — Poučno je, kako pot si je izbralo italijansko ljudsko gibanje, da dospe do stanovske organizacije kot javnega organizma. Na državnem zborovanju italijanske delavske konfederacije (Confederazione italiana dei lavoratori) v Bolonji v dneh 9.—12. maja t. l. so krščanski delavci obširno razpravljali o tem vprašanju. Poročevalec je poudaril, da napad delodajalcev narašča; delavsko zaupništvo odpravljajo, osemurni delavnik je ogrožen, mezde znižujejo — z eno besedo, delodajalci prelamljajo pogodbe. Zakaj naj bi delodajalci ne bili prisiljeni, sklepati in držati pogodbe z delavskimi organizacijami? Zakaj ne bi delavske organizacije bile pravno priznane zastopnice delojemalcev? Treba je doseči, da bo veljala zakonita obveznost, da mora biti vsak delavec organiziran; organizacija naj si svobodno izbere sam. Zato zahtevamo: 1. Registracijo strokovnih organizacij in s tem pravno priznanje, da so edine zastopnice delavstva v strokovnem delokrogu. 2. Zakon, ki bo čuval neposorno veljavnost kolektivnih pogodb in bo za slučaj nesoglasij glede tolmačenja predpisoval razsodišča. 3. Zastopstvo javno priznanih organizacij v vseh javnih ustanovah, ki se pečejo neposredno z delavskimi interesi. — Zborovanje je sklenilo dnevni red, v katerem pozivlja parlamentarni klub P. P. I. naj predloži državnemu zboru tozadevne zakonske načrte. Tudi socialisti se zavzemajo za te načrte, stremijo pa za monopol svoje Glavne zveze dela. — To so prvi koraki na poti do ljudske države s stanovskim ustrojem.

j. k.

Boj proti kupčiji z ženskami in otroci. V okviru Društva narodov se je v smislu čl. 23. njegovih pravil ustanovila permanentna posvetovalna komisija za zatiranje kupčije z ženskami in otroci. Prve mednarodne odredbe v tem pravcu segajo v leto 1899.

nadaljnje so sledile l. 1904., l. 1910. in l. 1921. Navedena komisija ima nalogo, da svetu Društva narodov poda točna poročila o izvrševanju teh mednarodnih dogovorov in pogodb in sploh o vseh vprašanih, ki se tičejo tega problema. V komisiji so zastopane naslednje države: Dansko, Velika Britanija, Španija, Francija, Italija, Japonska, Poljska, Rumunija in Urugvaj (Jugoslavije ni zraven, dasi je Balkan od nekaj torišče kupčije z ženskami in otroci). Komisija je doslej sklenila vrsto resolucij, ki poudarjajo naslednje glavne točke: Prvi pogoj za uspeh je enotnost in univerzalnost prizadevanj; vse države, ki še niso podpisale konvencije iz l. 1921., naj to nemudoma store; v komisijo naj pošljeta svoje zastopnike tudi severnoameriška Unija in Nemčija. Med vsemi organi, ki se pečajo z zatiranjem kupčije z ženskami in otroci, naj se sklene čim tesnejša zveza. Vse vlade, ki še niso ustanovile posebnih uradov v to svrhu, naj to nemudoma store. Vsi ti uradi morajo biti v stalni zvezi z Društvom narodov in s tozadevnimi mednarodnimi organizacijami. Komisija priporoča dalje najtesnejše sodelovanje z mednarodno izseljeniško komisijo. Svetu Društva narodov bo komisija vedno predlagala letna izčrpna poročila iz svojega delokroga. Ta poročila se bodo dostavljala vsem državam, ki so podpisale konvencijo, da se bodo natančno poučile o prizadevanjih in položaju stvari. Dalje je komisija sprejela resolucije v zaščito gñotnih in moralnih interesov žena in deklet, ki iščejo zaslužka v gledališčih, glasbenih družbah itd., kakor tudi v verstvo izseljencev na tovornih ladjah. Vse te resolucije je komisija predložila svetu Društva narodov, ki je zboroval sredi julija v Londonu. Končno bo sklepala o njih skupščina Društva narodov, ki se vrši meseca septembra.

—a.

Verstvo.

Bogoiskateljstvo med nemško mladino. — Velik del nemške mladine — moške in ženske — se je začel odtegovati vsakemu javnemu delu in prizadevanju. Nekateri smatrajo to za brezbriznost in pomanjkanje socialnega duha in čuta, toda Erika Küppers (berlinska »Frau«, januarski zvezek) pojasnjuje to s čisto drugačnega vidika. Ugotavlja, da je ta mladina dozorela v razmerah, ki so ji dale zgodaj spoznati ničevost vsega časnega in vzbudile v njej hrepenenje po zadnjem, večnem. Najrazličnejše dobrine so se že in se še odevajo v plašč končoveljavnega: država, kultura, umetnost, znanost, osebnost itd. Vse to so dobrine visoke vrednosti, toda izpreminjajo se v malike, stopajoč na mesto, ki jim ne gre, ki je pridržano zadnjemu, večnemu — Bogu. »Karakteristika sedanjega časa je pa ravno v tem, da se ljudje malikovalstvu pogojnih dobrin upirajo. Za brezpogojno kulturno blaženost prejšnjih pokolenj, za navno navdušenje za kake odnose vrednote nismo več sposobni.

Globoki dvom, kar si prisvaja brezpogojno veljavo, se čimdalje bolj razširja. Ta dvom, to odklanjanje starih namišljenih idealov daje našemu času znak omotico vzbujajoče negotovosti. Toda na drugi strani pa je v tej resnicoljubnosti, ki si ne da zagraditi pravca proti večnemu nekaj nenavadno upolnena. Kaj hoče ta mladina? »Njej se zdi,« — pravi pisateljica — »da mora: biti onstran vseh teh činjenic — države, gospodarstva, kulture — točka, s katere je mogoča čisto radikalna kritika, a vsekakor tudi ustvarjalna preobrazba, le-ta pa samo temeljev tistega zadnjega vprašanja. Zanj ona dvojstvenost ni več mogoča, ki podreja javno življenje drugim zakonom, nego osebno razmerje med človekom in človekom; ki kraljestvo duše z njenimi zahtevami po večnem ostro loči od območja velikih oblik človeškega občestva: države, kulturne skupnosti, gospodarske zveze, od katerih naj bi se one zahteve po večnem brez učinka odbijale. Njej se zdi, da mora še nekaj drugega biti poleg kapitulacije pred močmi »tega sveta« in poleg malodušnega bega v »kraljestvo notranjosti.« V velikih prerokih Izraela nahaja ta mladina isto, česar išče. To so možje, ki jim ni nič bolj tuje, nego da bi se zadovoljili s tem, da bi daleč od sveta v malem krogu osebnih pristašev gojili »duševno kulturo«. Značilno je ravno, da predvsem kažejo na javno življenje in tam zahtevajo posluha.« — Ne po zunanji goli besedni nabožnosti presojoja bogoljubnost ljudi, ampak po dejanski krščanski uredbi političnih in socialnih razmer; »proti vladajočemu redu naperjajo svoj čisto radikalen protest — ne iz čustva podjarmljenih (večinoma vsi pripadajo gospodujoči gornji plasti), tudi ne iz navdušenja za časno ljudsko blaginjo, ampak iz zadnjega večnega razloga vsega bitja, ki jih napolnjuje: Boga. Ukoreninjeni v tem enem večnem Razlogu dobivajo moč za boj in na drugi strani zadnji mir in gotovost, ki jim ostane preko vseh strašnih pripetljajev, ki se zgrinjajo nad njimi. Za tem doživljem zadnjega, večnega hrepeni del mladine, nanj čaka in v tem pričakovanju se ji zdi vse drugo dejanje in nehanje majhno in nesmiselno. tratenje moči.« — Vredno, da se zabeleži. Pripomniti pa je, da se bogoiskateljstvo izven socialnega organizma cerkve redno izprevrže v megleno in nezdravo mistiko brez življenske ustvarjalne sile. Seveda pa je naloga pozitivno vernih kristjanov, da to mladino pritegnejo nase, je ne odbijajo, ampak njena plemenita stremiljenja skušajo uravnati v pravo strugo. O tem problemu se v Nemčiji mnogo piše. Omenjamo samo še: Nielen, Von neuer Jugend Sein und Sinn, kjer beremo: »Vso nemško mladino preveva mogočno koprnenje po odolenju pustega materializma, klic po Duhu, po idejah, borba za versko preтворitev sveta in življenja, veliki nemir za Bogom.«

—a.

Nova založba
Kongresni trg 19.

Pisarniške, šolske
potrebščine. Knjige.

GOSPODARSKA
ZVEZA

manufaktorni oddelek
Ljubljana, Dunajska cesta 29
(na dvorišču).

15 %
popusta.

Velika zaloga češkega in
angleškega suknja za moške
in ženske obleke. Najlepša
izbira vsakovrstnih vol-
nenih, svilenih in druge
vrste rut. Zaloga usnja in
čevljev na drobno in na
debelo.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani priporoča:

- Narodnogospodarski eseji. Spisal dr. A. Gosar. Din 4.—.
- Rabojemno pravo. Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 4.—.
- Občinsko posredništvo. Navodnik in zakon. Spisal dr. Franc Mohorič. Din 8.—, vezan Din 10.—.
- Slovenski sadjar. Ilustrovan list za pospeševanje sadjarstva. Uredil M. Humek. Letnik 1918 Din 24.—, letnik 1919 Din 20.—. Okoli 30 številk raznih posameznih letnikov 1914 do 1917 Din 30.—.
- Osnovni nauki iz astronomije (Kozmografija). Spisal Jožef Reisner, gimnazijski profesor v Ljubljani. Din 12.—.
- Knjiga uradnih vlog. Obrazci političnih, vojaških, finančnih (davčnih) sodnih in drugih uradnih vlog za vsakdanje potrebe. Zbral Janko Dolžan. Din 10.—.
- O zemljiški knjigi, konverzijah, testamentih, tozadevnih pristožbinah in o pristožbinah pri vpisu v trgovski in združni register. Z dodatkom iz leta 1922. Cena Din 12.—.

Ali ste član I. Delavskega konsumnega društva v Ljubljani?

Delež znaša 100 K, pristopnina 10 K.

Ali kupujete vse svoje potrebščine v svojih prodajalnah, katerih je 39?

Ali nalagate svoj odvišen denar v svoji zadrugi, katera obrestuje po 5 %?

Če si potreben dobre, krepke in cenene hrane, obišči kuhinjo svoje lastne zadruge, ki je na KONGRESNEM TRGU števil. 2.

Ali imate že zavarovane svoje premoženje in posestva proti požaru? Zavarujte sebe in svojo družino za življenje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja, otroške dote, pogrebne stroške itd. - V poštev pride edino le naša domača

Vzajemna zavarovalnica
v Ljubljani, na Dunajski cesti števil. 17,
katera Vam nudi največje ugodnosti.